

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของกลุ่มเป้าหมาย 2) บริบทของชุมชนบ้านจะรังตาตง 3) บทบาทหญิงชายมุสลิมในการจัดการคูดงประมวลเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายทั้งหมดมี 17 คน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. สมาชิกในชุมชนจะรังตาตง ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ที่ครอบครัวยังทำคูดง เป็นคู่สามีภรรยา 3 ครอบครัว 6 คน อายุระหว่าง 49 – 70 ปี ภรรยาที่สามีเสียชีวิต 2 คน อายุ 70 ปี และ 92 ปี และภรรยาที่สามีไม่สะดวกที่จะให้ข้อมูล 1 คน อายุ 65 ปี รวมทั้งหมด 9 คน เป็นชาย 3 คน และหญิง 6 คน กลุ่มเป้าหมายประกอบอาชีพเกษตรกร คือ คูดง สวนผสมสวนสวนยางและการประมงน้ำจืด มีสมาชิกในครัวเรือนระหว่าง 5 – 9 คน มีพื้นที่ทำคูดงเนื้อที่ ระหว่าง 3 – 10 ไร่ เอกสารสิทธิ์ที่ถือครองส่วนใหญ่เป็นโฉนดที่ดิน มีเพียง 1 ราย ที่เอกสารสิทธิ์เป็น น.ส. 3 ดังแสดงในตาราง 1 (หน้า 50)

2. ผู้อาวุโสของบ้านจะรังตาตง 4 คน เป็นชายทั้งหมด อายุระหว่าง 64 – 69 ปี มีความรู้และความทรงจำเกี่ยวกับบริบทชุมชนและคูดงของหมู่บ้านจะรังตาตง ทั้งหมดเคยทำคูดง ปัจจุบันยังทำคูดง 2 คน ใน 4 คน ส่วนอีก 2 คน มอบกรรมสิทธิ์ที่ดินคูดงให้ลูก แต่ยังมีสิทธิ์รับส่วนแบ่งผลผลิตในคูดง

3. กรรมการกลุ่มอนุรักษ์แม่น้ำสายบุรีบ้านจะรังตาตง เป็นชายทั้งหมด จำนวน 2 คน อายุ 43 ปี และ 54 ปี มีอาชีพทำสวนคูดง สวนยาง และการทำประมงน้ำจืด เป็นนักวิจัยท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้ร่วมก่อตั้งและจัดทำโครงการเกษตรนาร่องเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูคูดงบ้านจะรังตาตง

4. ผู้รู้ศาสนาอิสลามจากภายนอกพื้นที่ 2 คน ชาย 1 คน อายุ 47 ปี และหญิง 1 คน อายุ 57 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี มีอาชีพเป็นครูสอนศาสนาและเป็นผู้บริหารสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลาม และเป็นผู้รู้จักพื้นที่ที่ทำการศึกษา

ตาราง 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มเป้าหมาย

ชื่อ สกุล	อายุ (ปี)	อาชีพ ของ ครอบครัว	จำนวนสมาชิก ในครอบครัว (คน)	จำนวนถือครอง ที่ดินดูซง (ไร่)	เอกสารสิทธิ์ การถือครอง
ครอบครัวที่ 1 แบและ (นามสมมุติ) ก๊ะแม (นามสมมุติ)	75 66	ดูซง	5	3	โฉนด
ครอบครัวที่ 2 แบฮิม (นามสมมุติ) ก๊ะเยาะ (นามสมมุติ)	67 65	ดูซง สวนยาง สวน ผสมผสาน	5	4	น.ส. 3
ครอบครัวที่ 3 แบดิง (นามสมมุติ) ก๊ะฮ๊ะ (นามสมมุติ)	58 49	ดูซง สวนยาง	8	3	โฉนด
ครอบครัวที่ 4 ก๊ะแมะ (นามสมมุติ)	92	ดูซง	4	4	โฉนด
ครอบครัวที่ 5 ก๊ะนะ (นามสมมุติ)	76	ดูซง สวนยาง	9	5	โฉนด
ครอบครัวที่ 6 ก๊ะชะ (นามสมมุติ)	65	ดูซง สวนยาง	6	10	โฉนด

ตอนที่ 2 บริบทชุมชนบ้านจะรังตาดง

บริบทชุมชน หมายถึง ปัจจัยและสภาพแวดล้อมของชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชน ได้แก่ ประวัติและการก่อตั้งชุมชน ข้อมูลทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทุนทางทรัพยากร ทุนทางนิเวศ รวมทั้งการใช้ประโยชน์ในชุมชน เช่น การใช้ที่ดิน การจัดการป่า การพัฒนาแหล่งน้ำ และเงื่อนไขที่ประกอบเป็นบ้านจะรังตาดง ในตอนนี้ ผู้วิจัย จะลำดับหัวข้อตามกรอบแนวคิดของการศึกษาเป็น 4 ส่วนดังนี้

1. ประวัติและการก่อตั้ง
2. สภาพทางภูมิศาสตร์
3. สภาพเศรษฐกิจ
4. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

1. ประวัติและการก่อตั้งชุมชน

1.1 ประวัติ

ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม (2557) ระบุถึงประวัติการตั้งถิ่นฐานของบ้านจะรังตาตงไว้ว่า เดิมบ้านจะรังตาตง มี 2 กลุ่มบ้าน คือ 1) กลุ่มบ้านจือแร ซึ่งหมายถึง ป่าดงดิบ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสายบุรี เป็นที่อาศัยของสัตว์ เช่น เสือ สิงโต กระตัง กวาง ช้างป่า และอีกหลากหลายชนิด อุดมสมบูรณ์ไปด้วย ต้นไม้หลายชนิด เดิมมีชาวบ้านประมาณ 3 - 5 หลังคาเรือน อาศัยและทำการเกษตร ต่อมาชาวบ้านจากถิ่นอื่นเข้ามามากขึ้น จึงรวมตัวกันบุกเบิกป่าจือแรเพิ่มเติม และเรียกบริเวณนี้ว่า กางจือแร ส่วนกลุ่มบ้านที่ 2) กลุ่มบ้านตาตง พื้นที่ใกล้เคียงกับกลุ่มบ้านจือแร มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ชาวบ้านบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำนา บริเวณนี้มีต้นตาลจำนวนมาก มีต้นตาลหนึ่งต้นที่ถูกฟ้าผ่า ทำให้กลายเป็นต้นตาลที่ไม่มียอด ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ตาลด้วน หรือ ตาดง ตา หมายถึงต้นตาล ดง มาจาก กูด แปลว่า ด้วน ชาวบ้านเรียกพื้นที่ส่วนนี้ว่า กางตาตง ชาวบ้านที่อยู่ริมแม่น้ำ ใช้เรือในการเดินทางสัญจรไปยังหมู่บ้านอื่นๆ เช่น เกระอ โกงงอ มือลตอ ต่อมา พื้นที่นี้กลายเป็นท่าเรือสำหรับการค้าขายด้วย โดยชาวบ้านผูกผ้าไว้กับไม้คล้าย ๆ ชง เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่ามีท่าเรือและมีหมู่บ้านมีผู้คนอาศัยอยู่ จึงเรียกแถบนี้ว่า ท่าชง ซึ่งต่อมา เรียกเป็นชื่อตำบลท่าชง จนถึงปัจจุบัน หมายเหตุ มานะการ (2549 : 55) กล่าวถึง บ้านจะรังตาตง หรือ จือแรตาตง ว่า ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มที่เป็นทุ่งนา หรือ บือเน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกลุ่มบ้านบือเน มีสภาพเป็นป่าทึบ พื้นที่ราบกว้าง ชาวบ้านเรียกว่า กางตะโละ กาง หมายถึง หมู่บ้าน ตะโละ หมายถึง ที่ราบหรืออ่าว ในอดีตมีท่าเรือริมแม่น้ำสายบุรีชื่อ ท่าเรือปากชง เรียกกันต่อมาว่าท่าชง ซึ่งนำมาตั้งเป็นชื่อตำบลในปัจจุบัน

1.2 การก่อตั้ง

จากการศึกษาการก่อตั้งหมู่บ้านจะรังตาตง ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มกับผู้อาวุโสและกรรมการกลุ่มอนุรักษ์บ้านจะรังตาตง พบว่า “...บ้านจะรังตาตง ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่ม ใกล้แม่น้ำสายบุรี ในฤดูฝน จึงมีน้ำท่วมทุกปี การทำมาหากินฝืดเคือง ชาวบ้านจึงอพยพครอบครัวและสัตว์เลี้ยงขึ้นมาบนเนินสูงเพื่อหนีน้ำ มายังบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน...” (กอแข็ง อาบูซิ. สนทนากลุ่ม, 3 มิถุนายน 2556)

การตั้งบ้านเรือนในระยะเริ่มแรก อยู่อย่างกระจัดกระจายแต่เป็นกลุ่ม ๆ ตามจุดต่าง ๆ ประมาณ 7 กลุ่มบ้าน แต่ละกลุ่มบ้านจะมีสมาชิกไม่เท่ากัน และจะเรียกชื่อของพื้นที่ที่กลุ่มบ้านเข้าไปตั้งหลักแหล่ง ตามเหตุการณ์ที่น่าจดจำ หรือตามชื่อของผู้บุกเบิก หรือผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ

หรือตามชื่อของต้นไม้ที่เด่นหรือมีจำนวนมาก แต่ละกลุ่มบ้านจะเลือกสร้างบ้านเรือนติดกับแม่น้ำหรือลำคลองเพื่อความสะดวกในการเดินทาง “...เมื่อมีกิจกรรมหรือเทศกาลต่าง ๆ หุงข้าวเพียง 4 ลิตร สามารถเลี้ยงคนได้ทั้งหมู่บ้านเพราะมีจำนวนคนน้อย...” (อันวา แก. สนทนากลุ่ม, 3 มิถุนายน 2556)

จากการสนทนากลุ่ม เกี่ยวกับผู้ที่มานุกเบิกพื้นที่ที่จะรังคาง (อับดุลรอฮิม สามะ และ มะลาเซ สะมะเอ. สนทนากลุ่ม, 8 มีนาคม 2556) พบว่า ตระกูลที่เข้ามาทำการบุกเบิกพื้นที่ มี 8 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มตระกูลโต๊ะซุน “โต๊ะซุน” มีชื่อจริงคือ นายซาลาฮุดดีน เป็นคนมุสลิม มีบทบาทสำคัญทั้งเป็นผู้นำปกครองและผู้นำศาสนา ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นคนแรกที่เข้ามาบุกเบิกก่อตั้งหมู่บ้าน ปัจจุบันยังมีลูกหลานที่สืบทอดสายเลือดอาศัยอยู่ในชุมชน เช่น นายคอแม ยีโต๊ะ นายมะ จือแร เป็นต้น โต๊ะซุน เป็นคนฉลาดและมองการณ์ไกล เมื่อทำการบุกเบิกหมู่บ้านแล้ว ได้ไปชักชวนโต๊ะครูสอนศาสนา และผู้รู้ต่าง ๆ จากที่อื่นให้มาอยู่ในหมู่บ้าน โดยใช้อุบายหลายอย่าง เช่น ให้ที่คืนในการทำมาหากิน จัดหาผู้หญิงมาแต่งงานให้ เป็นต้น เมื่อชาวบ้านเดือดร้อนจากการทำมาหากินหรือมีปัญหาเกี่ยวกับทางราชการ โต๊ะซุน จะเป็นผู้ประสานงานและแก้ปัญหาให้อย่างเต็มอกเต็มใจเสมอ
2. กลุ่มตระกูลชาว “ชาวง” ชื่อจริงคือ การิม แต่ชาวบ้านเรียกว่า ชาวง เพี้ยนมาจากคำว่า มอลูวง หรือ หมอลวง เพราะ ชาวง เป็นหมอกระดูก ที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และมีการสืบทอดการเป็นหมอกระดูกมาถึงลูกหลานในปัจจุบัน

3. กลุ่มตระกูลยาลอ อาศัยอยู่บริเวณติดกับพรุและลำธาร กลุ่มนี้มีการตั้งบ้านเรือนกลุ่มใหญ่ มีกูโบร์ใหญ่ชื่อ “กูโบร์โต๊ะสะนูวอ” ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อมีงานบุญต่างๆ จะต้องมีการบอกกล่าวโต๊ะสะนูวอ ก่อน เพื่อให้งานมีความสำเร็จ ปัจจุบันกูโบร์แห่งนี้ไม่ได้ใช้ฝังศพแล้ว แต่ชาวบ้านยังให้ความเคารพนับถือเช่นอดีต มีการดูแลความเรียบร้อยและทุกปีจะมีการทำบุญร่วมกันในบริเวณกูโบร์แห่งนี้

4. กลุ่มบ้านสาเร้ง หรือ โต๊ะมะ สะเร้ง “โต๊ะมะ” ชื่อจริงคือ นางมะมะโต๊ะ โต๊ะโด เดิมเป็นคนจากบ้านกอแล จังหวัดปัตตานี มาตั้งบ้านเรือนและทำไร่ ในบริเวณที่มีดินสาเร้ง “สาเร้ง” คือ ดินสีเหลือง เป็นชื่อต้นไม้ตระกูลปาล์ม มีลักษณะคล้ายต้นมะพร้าว ใบคล้ายใบตาล โคนค ผลจะเป็นพวงยาวเมื่อสุก จะมีสีแดง นกและลิงชอบกิน ชาวบ้านนิยมเอาใบมาใช้มุงหลังคา ชาวบ้านจึงเรียกบริเวณนี้ว่า สาเร้ง อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านจะรังคางในปัจจุบัน ชาวบ้านเล่าว่า การตั้งถิ่นฐานของโต๊ะมะว่า โต๊ะมะออกไปหาที่ทำไร่และพบป่าบริเวณสาเร้งเป็นทำเลที่เหมาะสมคือ อยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นเนินสูง ติดกับลำคลองและมีที่ราบลุ่มเป็นป่าพรุ โต๊ะมะจึงเลือกบริเวณนี้เป็นพื้นที่สำหรับทำไร่ปลูกข้าว ข้าวโพดและพืชไร่อื่นๆ โดยขอพันธุ์พืชต่าง ๆ จากเพื่อนบ้านในละแวกใกล้เคียงและ

จากที่อื่นๆ บางทีก็แลกเปลี่ยนกัน การทำไร่สมัยนั้นจะต้องเฝ้าดูแลอย่างดี เนื่องจากมีสัตว์ป่าชุกชุม ชอบเข้ามาทำลาย สร้างความเสียหายพืชผลอยู่เป็นประจำ เช่น นก หมูป่า และสัตว์อื่นๆ เป็นต้น ต่อมาโต๊ะ๊ะจึงได้สร้างบ้านในที่คืนที่เข้าไปทำไร่ เป็นบ้านลักษณะยกพื้นสูงไม่ให้ขวางทางน้ำ ในฤดูน้ำหลาก และเพื่อความสะดวกในการเดินทางและการเฝ้าดูแลพืชผลไม่ให้สัตว์ป่าเข้ามาทำลาย

5. กลุ่มบ้านตาตง อยู่ใกล้กับกลุ่มบ้านโต๊ะ๊ะโต๊ะ๊ะ สาเร้ง ทางด้านทิศเหนือของบ้านจะรังตาตงปัจจุบัน มีกูโบร์ชื่อ กูโบร์ตาตง เป็นกูโบร์เก่าแก่ของชาวบ้านกลุ่มที่อาศัยอยู่บริเวณกลุ่มบ้านสาเร้งและกลุ่มบ้านตาตง

6. กลุ่มบ้านกือลาเซาะ อยู่เลยบริเวณสามแยกติดกับถนนสายจางตาตง-รามัน ไปทางตัวอำเภอรามันในปัจจุบัน

7. กลุ่มบ้านโต๊ะ๊ะกายอ เป็นกลุ่มบ้านไทยพุทธในอดีต เดิมอยู่ถัดจากกลุ่มบ้านตาตง เข้าไปข้างในเล็กน้อย ปัจจุบันย้ายไปอยู่ที่บ้านสามมาะ ไม่ไกลจากหมู่บ้าน

8. กลุ่มตระกูลบุญแย อยู่ใกล้กับกลุ่มยาลอ ถือเป็นกลุ่มที่มานุกเบิกพื้นที่เช่นเดียวกับกลุ่มอื่น

2. สภาพทางภูมิศาสตร์

2.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านจะรังตาตง หมู่ที่ 2 อยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าซง ซึ่งเป็นตำบลหนึ่งใน 16 ตำบล ของอำเภอรามัน จังหวัดยะลา ห่างจากที่ว่าการอำเภอรามัน ไปทางทิศเหนือ ประมาณ 19 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 55.51 ตารางกิโลเมตร มีลักษณะที่ตั้งดังภาพ 2-5 (หน้า 54-56) และมีอาณาเขต ดังนี้

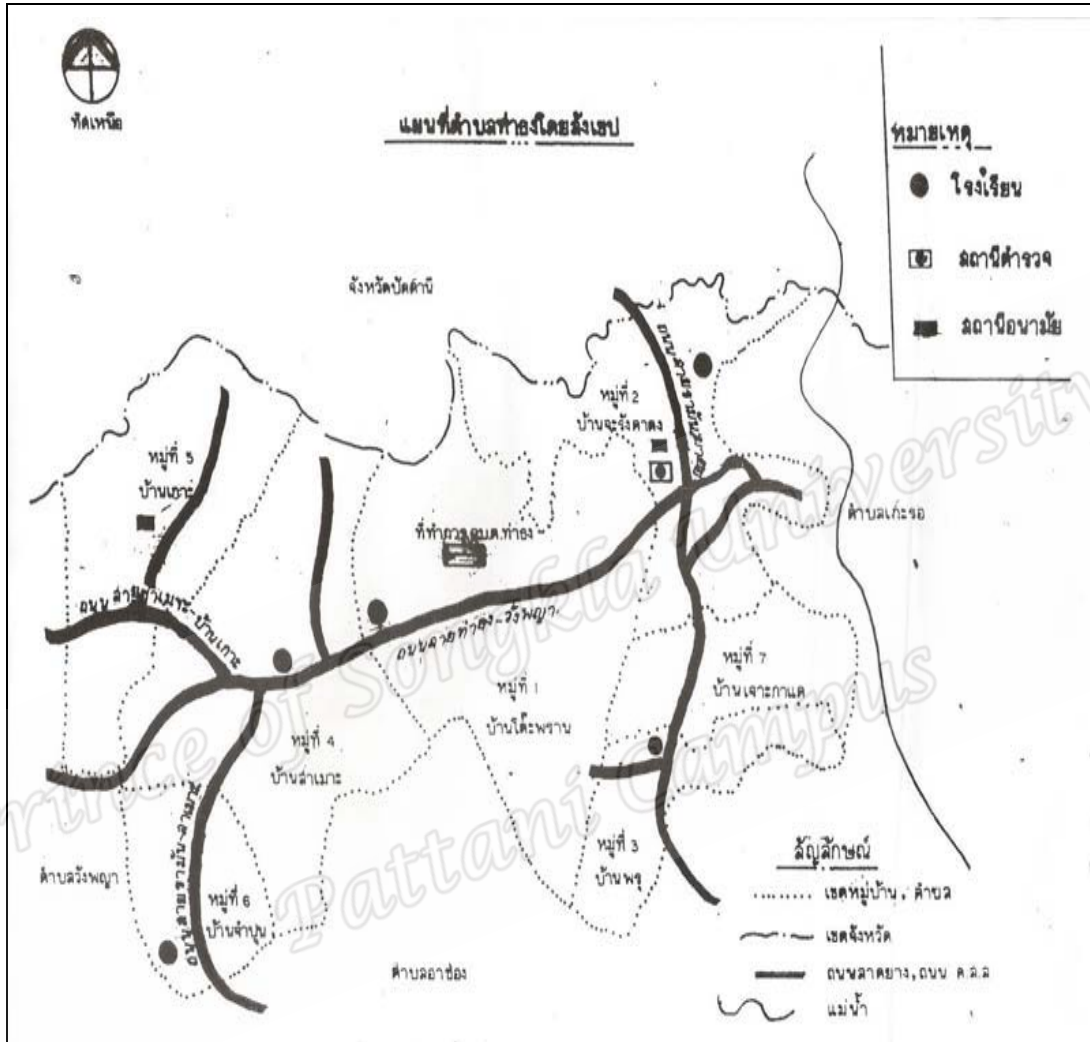
ทิศเหนือ	ติดต่อกับ บ้านน้ำคำ ตำบลปากู อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลอาซ่อง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ แม่น้ำสายบุรี ตำบลกะรอ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลวังพญา ตำบลกาดอกีอระ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

ภาพ 2 แผนที่แสดงที่ตั้งของตำบลในจังหวัดยะลา ปัตตานีและนราธิวาส

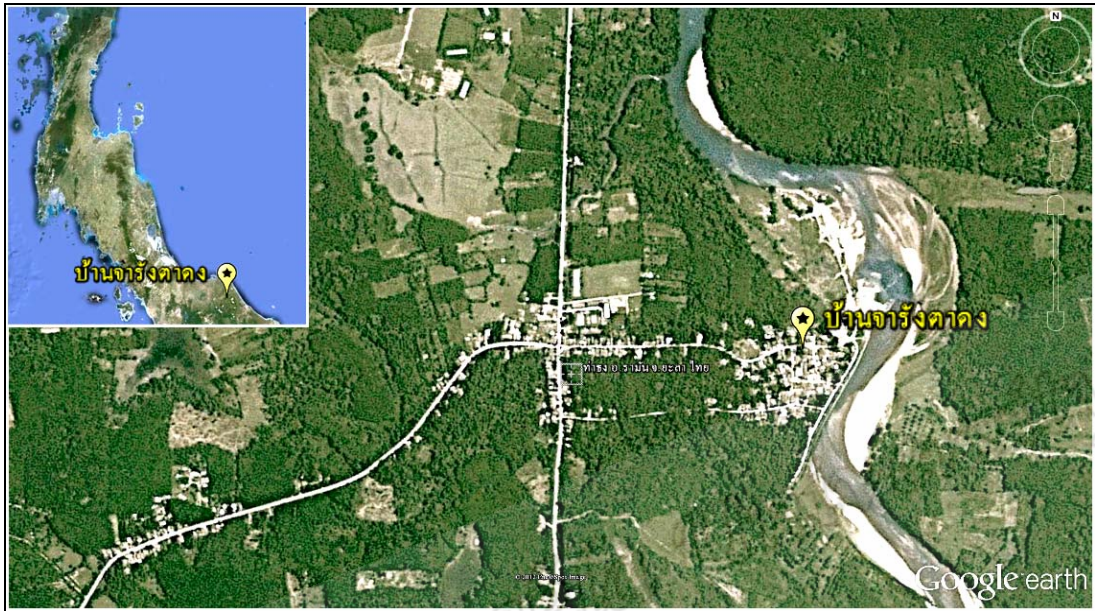
ที่มา : <http://www.google.com/maps/place> สืบค้น 4 กรกฎาคม 2557

ภาพ 3 แผนที่ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

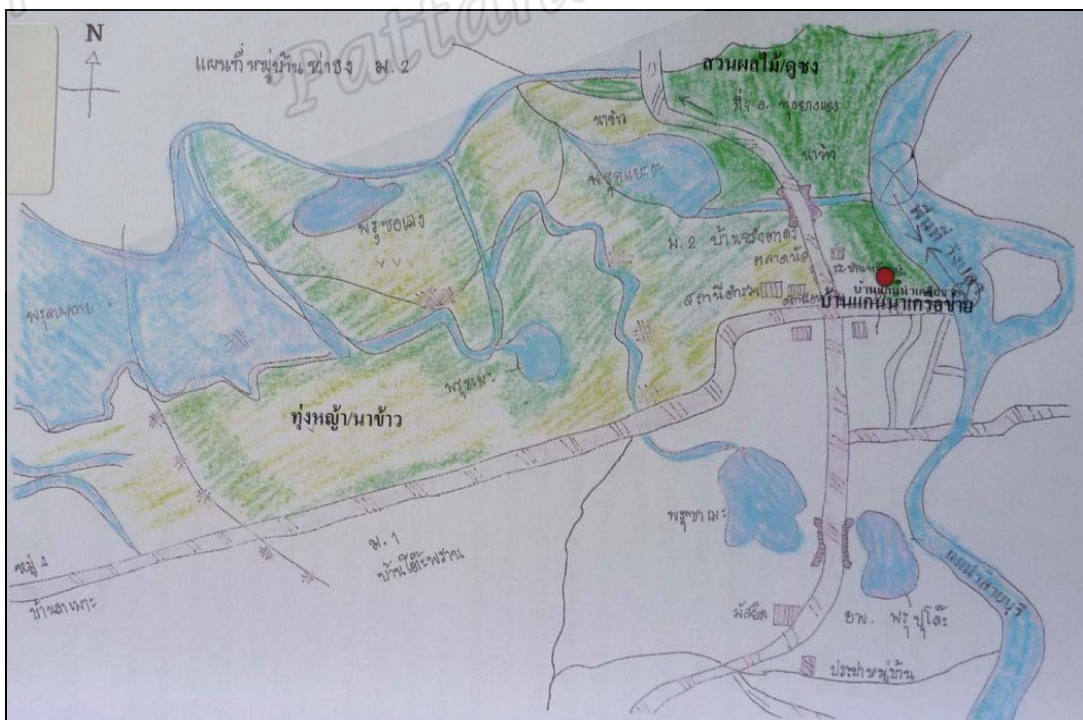
ที่มา : สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

ภาพ 4 แผนที่ดาวเทียมแสดงที่ตั้งของบ้านจะรังตาดง ตำบลท่าซง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

ที่มา : อันวา แก, 2555 : 3

ภาพ 5 แผนที่บ้านจะรังตาดง ตำบลท่าซง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

ที่มา : อันวา แก, โครงการวิจัยพื้นที่ชุ่มน้ำ, 2549 : 44

2.2 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพโดยทั่วไปของบ้านจะรังคาง ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม ดินแม่น้ำสายบุรี ที่มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาสันกาลาคีรี ไหลผ่านมาทางแม่น้ำตอนบน ในเขตอำเภอสุคีริน ผ่านมาทางอำเภอศรีสาคร อำเภอเรือเสาะ ในจังหวัดนราธิวาส และลงสู่พรุลานควายหรือบึงโต๊ะพรานหรือพรุน้ำดำ ซึ่งเป็นแอ่งน้ำและป่าพรุที่สำคัญของพื้นที่

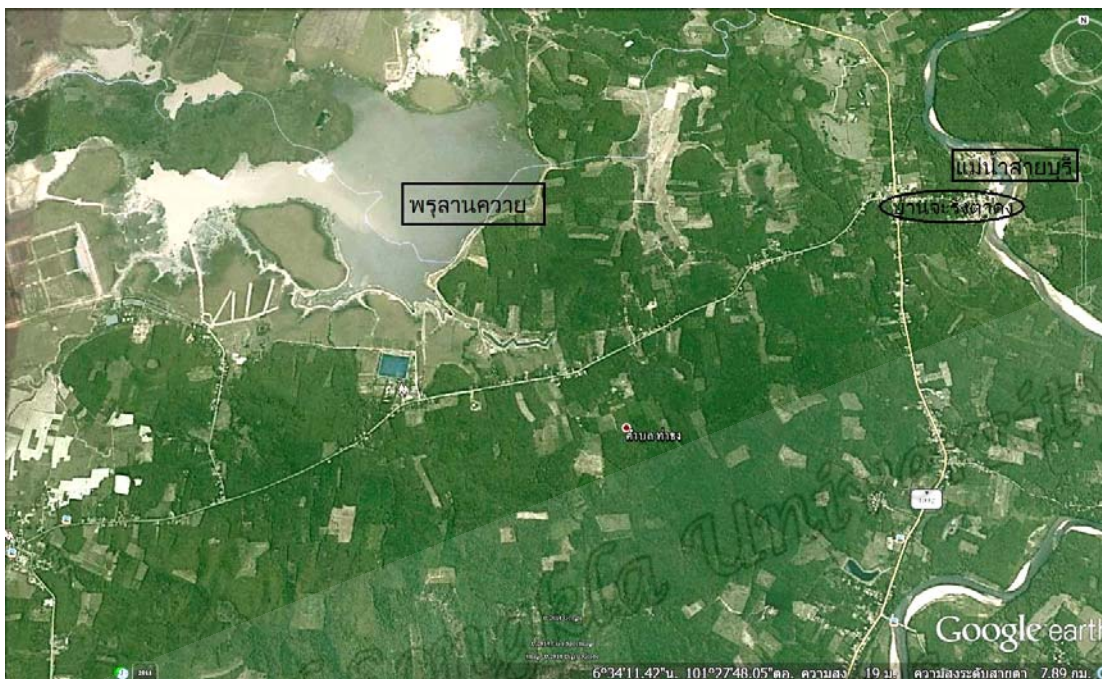
2.3 ลักษณะภูมิอากาศ

ภูมิอากาศแบบร้อนชื้น มี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน ฤดูฝนจะมีน้ำหลากและน้ำส่วนเกินในแม่น้ำสายบุรี จะไหลเข้ามาใน พรุลานควาย และพรุต่าง ๆ ในพื้นที่ พรุจะทำหน้าที่เป็นแก้มลิงเก็บน้ำ พรุมีลักษณะเหมือนทะเลสาบ ในเดือนตุลาคม-ธันวาคม ซึ่งในช่วงนี้จะเห็นพรุมีลักษณะเหมือนทะเลสาบ หากน้ำล้นจากพรุ จะท่วมบ้านเรือน ทุ่งเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน เดือนมกราคม ถึงเดือนกันยายน น้ำบางส่วนในพรุจะระบายลงสู่แม่น้ำสายบุรี บริเวณพรุ กลายเป็นเนินดิน ร่องน้ำ ลำธาร คลอง หนองบึง ทุ่งหญ้า กระจายอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ในอดีตพื้นที่ลุ่มบางส่วน ชาวบ้านจะใช้ทำนาในฤดูน้ำหลาก เรียกว่า นาพรุ หรือนาปีและใช้เรือในการเก็บเกี่ยวข้าว ปัจจุบัน น้ำแห้งลงมาก ไม่สามารถทำนาพรุได้ ชาวบ้านจึงใช้นาพรุ เป็นบ่อคักปลา คือปล่อยให้ปลาที่เข้ามาขณะน้ำหลาก มาอาศัย ขยายพันธุ์และเติบโต กลายเป็นแหล่งทำการประมงของชุมชน

2.4 ระบบนิเวศ

บ้านจะรังคาง มีสภาพทางนิเวศ เป็นพื้นที่ราบลุ่ม ริมแม่น้ำ สลับกับเนินเขาเล็ก ประกอบด้วยแหล่งน้ำสำคัญ 2 แหล่งคือ แม่น้ำสายบุรี และพรุลานควาย ส่งผลให้บ้านจะรังคาง เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางนิเวศ มีทั้งป่าพรุ ป่าริมน้ำ และป่าละเมาะ ซึ่งชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ ดังภาพ 6

ภาพ 6 แผนที่ดาวเทียมแสดงแหล่งน้ำสำคัญในบ้านจะรังตาดง

ที่มา : <http://www.google.com/maps/place> สืบค้น 4 กรกฎาคม 2557

อันวา แก (2555 : 5-7) กล่าวถึง แหล่งน้ำสำคัญ ที่ชาวบ้านจะรังตาดง ใช้ประโยชน์ ในการทำประมง ดังนี้

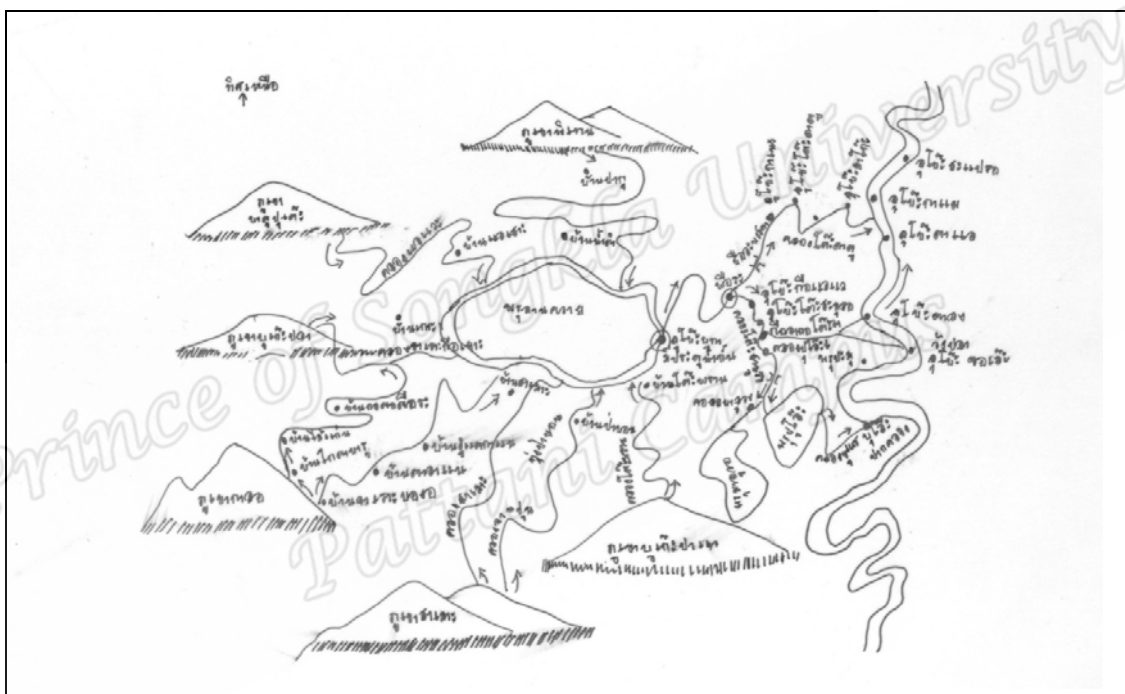
2.4.1 พรุหลานควาย หรือพรุโตะพราน หรือบึงโตะพราน หรือ พรุน้ำดำ

พรุนี้ มีเรียกแตกต่างกันออกไปในแต่ละหมู่บ้าน มีลักษณะเป็นพื้นที่ลุ่ม น้ำขัง มี ร่องน้ำ ที่รับน้ำมาจากแม่น้ำสายบุรี มีพื้นที่ทั้งหมด 15,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 14 หมู่บ้าน ใน อำเภอ.ทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี และ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ชุมชนใช้ เป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ นาข้าว ทำการเกษตร และเป็นแหล่งประมงที่มีปลาอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านในชุมชนรอบพรุ ทำการประมงทั้งเพื่อยังชีพและอาชีพหลัก

พรุหลานควาย ทำหน้าที่รับน้ำจากภูเขาหลายแห่งที่กระจายอยู่รายรอบพรุ ได้แก่ คลองแลแวง จากภูเขาบาตูปูเตะ ผ่านหมู่บ้านแลแวง คลองจาเราะกือเปาะ จากภูเขาบูเก๊ะปูลา ผ่าน หมู่บ้านบ้านเกาะ คลองกูดง จากภูเขาพิเทนผ่านหมู่บ้านปากูและหมู่บ้านน้ำดำ คลองสาเมาะและ คลองจันปุน จากภูเขาสาเมาะ ผ่านหมู่บ้านสาเมาะและทุ่งป่าบอน คลองโตะพราน จากภูเขา บูเก๊ะปาแวง ผ่านหมู่บ้านโตะพราน นอกจากนั้นยังมีสายน้ำต่างๆ จากภูเขา รุโตะ ภูเขาบูเก๊ะกือจิ

ภูเขาบูเกะโก๊ะ ภูเขาบูเกะบือราลอ ภูเขาเจาะบานเน ภูเขาถือเปาะ และจากภูเขากาลอ ซึ่งไหลเข้าสู่พรุลานควาย ผ่าน 2 สาย คือ สายที่ 1) บ้านจาระบองอ บ้านเขาบูเกะปาเว บ้านฮูแตกาเน และสายที่ 2) ผ่านบ้านโกตาบารู บ้านไม้แก่น บ้านกอตอดีอระ แล้วมาเชื่อมกับคลองจาเราะถือเปาะที่บ้านเกาะ และลงสู่พรุลานควาย เมื่อสายคลองทุกสายจากภูเขาต่าง ๆ มารวมกันแล้วก็จะระบายลงสู่แม่น้ำสายบุรี ทางด้านทิศตะวันออกของพรุ บริเวณลูโป๊ะบือตา เป็นสายเดียว จากนั้นแยกออกเป็น 2 สาย ตรงบริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่า ฝ้อระ ดังภาพ 7

ภาพ 7 แผนที่พื้นที่พรุลานควาย

ที่มา : อันวา แก , 2555 : 5

2.4.2 พรุชอเลง

พรุชอเลง มีลักษณะพื้นที่เป็นวังขนาดใหญ่ อยู่ในแม่น้ำสายบุรี ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน น้ำลึก ตลิ่งชัน น้ำไหลแรง บริเวณริมตลิ่งเป็นสวนผลไม้ ดูซง และสวนยางพารา สลับกัน มีเนื้อที่ประมาณ 70 ไร่ คนในหมู่บ้านจะรังคางและชุมชนใกล้เคียง ใช้ประโยชน์เป็นแหล่งจับปลาและใช้น้ำเพื่อการเกษตรและการปศุสัตว์ และกำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ต้องจับปลาด้วยเครื่องมือที่กำหนด เช่น สุ่ม เบ็ด ฉมวก ยอ แห ห้ามช้อนด้วยไฟฟ้าหรือวางยาเบื่อ ชาวบ้านในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ที่มาจับปลาสำหรับทำอาหารและขายเป็นรายได้

วันละ 300 – 500 บาท ประมาณวันละ 10 – 20 คน รวมผู้ที่หาปลาในพื้นที่ ราว 50 คน ชนิดของปลาในพรุชอแลงมีหลากหลายและมีตลอดปี ได้แก่ ปลากด ปลาบู่ ปลาฉลาม หรือปลากลาย ปลาชะโด ปลาดุก ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาหมอช้างเหยียบ (อีแกปาดง) ปลาตะเพียน ปลากระดี่ ปลาจิ้ม กุ้ง ก้ามกราม เป็นต้น ชาวบ้านจึงเรียก พรุแห่งนี้ว่า วังปลาชอแลง ตามชื่อเครื่องมือประมงพื้นบ้าน ดังภาพ 8

ภาพ 8 พรุชอแลง

2.4.3 พรุพลีวองหรือลำธารพลีวอง

อยู่ติดกับแม่น้ำสายบุรี ติดกับพรุยาอ เชื่อมต่อกับลำธารเมาะไอนง และลำธารชอแลง น้ำในพรุจะไหลเข้าไปในพรุยาอ พรุแลแพ เป็นแอ่งน้ำลึก ช่วงหน้าแล้งน้ำลึกประมาณ 2 เมตร บางจุดมีน้ำขังมีป่า เรียกว่าป่าพรุ เป็นแหล่งอาศัยของลิงหางยาว พืชเด่น ได้แก่ ต้นตำเสา ต้นหว้า ต้นจิก ต้นชุมแสง (จาเนาะ) ต้นชะมวง บริเวณรอบ ๆ เป็นสวนยาง สวนคูน ชาวบ้านใช้ประโยชน์ เป็นที่เลี้ยงสัตว์ ทำการเกษตรและทำการประมง ปลาที่อาศัยในบริเวณนี้คือ ปลาอีแกปาดง ปลาไหล (อีแกบือโละห์) และปลาดุกร้าพัน

ลักษณะพิเศษของพรุพลีวองคือ เป็นพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ คือ มีเจ้าของร่วมกันหลายคน ในอดีตเจ้าของใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าว และเป็นที่อยู่อาศัยของปลาหลากหลายชนิด ชาวบ้านเรียกว่า บ่อคักปลาโบราณ ปัจจุบันเลิกใช้ไปแล้วแต่ยังมีร่องรอยให้เห็น โຕ้ะพลีวอง เป็นชื่อคน แต่ไม่มีใครรู้ว่าเป็นใคร มาจากไหน พืชเด่น ได้แก่ ต้นตำเสา ต้นหว้า ต้นจิก ต้นชุมแสง (จามะ) ต้นชะมวง การใช้ประโยชน์ ใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ จับปลา และเป็นพื้นที่ทำการเกษตร

พรุพลีวอง ถึงแม้มีเจ้าของ ชาวบ้านคนอื่นในชุมชน มาจับปลาได้ แต่มีข้อห้ามหรือข้อบ่งคับคือ ถ้าจะเข้าไปหาปลา จะต้องบอกกล่าวกับเจ้าของคนใดคนหนึ่ง และใช้เครื่องมือที่เจ้าของอนุญาตเท่านั้น คือ สุ่ม เบ็ด เบ็ดราว นาดาคักปลาไหล (ไม่ให้วางเกิน 2 คืน) หากมีการละเมิด เจ้าของที่มีสิทธิ์เอาเครื่องมือออกจากพรุ ดังภาพ 9

ภาพ 9 พรุพลีวองหรือลำธารพลีวอง

2.4.4 บึงโຕ้ะแชะแลลล

ตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกของหมู่บ้าน เชื่อมต่อกับแม่น้ำสายบุรี มีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่ มีสภาพเป็นแอ่งน้ำ น้ำตื้น หญ้ารก ฤดูฝนน้ำท่วม น้ำ 5 – 6 เมตร ชาวบ้านใช้เป็นแหล่งหาปลา ฤดูร้อนน้ำแห้ง น้ำลึกประมาณ 2 เมตร พื้นที่บางส่วนเป็นที่เลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน ดังภาพ 10

ภาพ 10 บึงโตะชะแผลอ

2.4.5 ลำธารเมะไอนง

เป็นลำธารที่เชื่อมต่อระหว่างพรุลานควายกับแม่น้ำสายบุรี ลักษณะพื้นที่เป็นสวนยาง มีสวนคูนขงล้อมรอบ มีความยาวประมาณ 100 ไร่ ช่วงหน้าแล้ง น้ำลึก 4 – 5 เมตร และมีน้ำขังตลอดปี เป็นลำธารที่หลักที่นำน้ำจากพรุลานควายลงสู่แม่น้ำสายบุรี เป็นแหล่งจับปลาของชาวบ้าน มีปลาเฉพาะพื้นที่ที่โดดเด่น ได้แก่ ปลาแคด (อีแกบาวา) ปลาทราย (อีแกบริดอ) และปลาช่อน ปลายี่สก ปลาพรหม และปลาตะเพียน

ลำธารเมะไอนง เดิมชื่อ บูละปาสงสะตา หมายถึง ต้นมะพร้าว ที่ขึ้นริมลำธาร ชาวบ้านเอาไม้ทำบือละห์ (เหล่) ดักจับปลา และบางครั้งชาวบ้านก็นำเสาของบือละห์ ทำเป็นสะพานข้าม สัญจรไปมาระหว่างคนในหมู่บ้านจะวิ่งตากดกับปาเซปูเต๊ะ เขาดิน และทุ่งยางแดง ดังภาพ 11

ภาพ 11 ลำธารเมาะไอนง

จากงานศึกษาเกี่ยวกับบ้านจะรังตาดง ช่วยให้ผู้วิจัยนำไปกำหนดเป็นกรอบในการศึกษา บริบทชุมชนของหมู่บ้านจะรังตาดง อันได้แก่ การก่อตั้งชุมชน สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ และสภาพสังคมและวัฒนธรรม และระบบนิเวศ

3. สภาพทางเศรษฐกิจ

ข้อมูลทางเศรษฐกิจของบ้านจะรังตาดง จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ชาวบ้านในบ้านจะรังตาดง ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ สวนยางพารา นาข้าว สวนผลไม้ การเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว แพะ แกะ และการทำประมงน้ำจืดในแม่น้ำสายบุรี และพรุดานควาย หรือพรุโต๊ะพราน และพรุต่าง ๆ ในพื้นที่ นอกจากนี้มีการรับจ้างถางป่า ใสน้อยๆ เป็นต้น

“... รายได้โดยเฉลี่ยของคนในบ้านจะรังตาดง พบว่า มากกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนครัวเรือนมีรายได้ประมาณ 60,000 บาท/ปี/ครัวเรือน รองลงมา มีรายได้ครัวเรือนละประมาณ 100,000 บาท/ปีและประมาณ 20,000 บาท/ปี...”

(กอเซ็ง อาบูชิ. สนทนากลุ่ม, วันที่ 3 มิถุนายน 2556)

ชาวบ้านที่บ้านจะรังตาดงเกือบทุกครัวเรือน ทำการประมงน้ำจืด จะจับกันมากในช่วงฤดูฝน 4 เดือนคือ เดือนตุลาคม – มกราคม ของทุกปี เดือนธันวาคม ซึ่งเป็นช่วงน้ำหลาก มีการจับปลามากที่สุด ส่วนหนึ่งไว้ทำอาหาร ส่วนหนึ่งนำไปขายเป็นรายได้ไว้ใช้จ่าย ส่วนหนึ่งนำไปถนอมอาหาร โดยการทำปลาสาม เป็นที่มาของปลาสามแม่น้ำสายบุรี ที่เป็นที่นิยม ชาวบ้านมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 300 – 400 บาท/ราย/วัน อุปกรณ์การจับปลา ในช่วงปกติ คือ แหและอวนขนาดต่างๆ เช่น 3.5, 5, 7,10,12,16 เซนติเมตร จับปลาในพรุต่างๆ เช่น ปลาขี้ม (ปลาสร้อย) ปลาลามะ และปลาหมอช้างเหยียบ ปลายี่สก ปลาตะเพียนแดง ปลาตะเพียนขาว ปลากรด ปลากราย โดยในแต่ละวันจะได้อาหารเฉลี่ยประมาณ 15 – 20 กิโลกรัม และมีรายได้เฉลี่ยจากการจับปลาเฉลี่ยวันละ 250 บาท ส่วนปลาสาม ทำไว้ขายช่วงฝน หลังน้ำท่วมหรือหลังช่วงฝน มีรายได้เฉลี่ยปีละ 3,000 - 4,000 บาทต่อครัวเรือน ช่วงหน้าแล้ง ชาวประมงไม่สามารถจับปลาได้ทุกวัน มีการเว้นระยะ เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ มีนาคม และเมษายน โดยใช้วิธีการรวมกลุ่มกันจับปลาเฉพาะบริเวณที่มีปลาชุกชุมหรือนาพรุเดิมเป็นเวลา 2-3 วัน

“...ลักษณะเช่นนี้จะสามารถได้ผลผลิตเฉพาะเลี้ยงดูภายในครอบครัว ส่วนปลาที่จับได้ คือ ปลากรด ปลาตะเพียน ในปริมาณ 7-8 กิโลกรัม และจะคัดเลือกเฉพาะปลาตัวใหญ่ อุปกรณ์ที่ใช้คือ แหขนาด 5 เซนติเมตร นอกจากนั้นการจับปลาในพื้นที่ยังมีอีกหลายวิธี เช่น จับปลาชะโดด้วยการยิงด้วยปืน...”

(อันวา แก. สทนากลุ่ม, 3 มิถุนายน 2556)

ช่วงการจับปลา ชาวบ้านจะหมุนเวียนตามระดับความสูงของน้ำ หลังจากผ่านพ้นฤดูน้ำหลาก โดยในแต่ละปีจะเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ที่พรุกะแปด แหวนไปที่พรุพลีวอง ในช่วงต้นเดือนเมษายน ต่อด้วยพรุไฮนอง ตั้งแต่เดือนเมษายนถึงกรกฎาคม และสิ้นสุดที่พรุโตะแะแผลอระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนสิงหาคม หลังจากนั้นก็จะหยุดและรอฝน ถือว่าคนในชุมชนได้ประโยชน์จากการหาปลาในแหล่งน้ำต่างๆ ตลอดปี ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 ปฏิทินผลผลิตจากการทำประมงน้ำจืดบ้านจะรังตาตง

กิจกรรม	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย.	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย.	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
จับปลาในพรุ	●	●						●	●	●		
ปลาในพรุชอเล้ง			●									
ปลาในพรุชอเล้ง พรุกือแคแป พรุชือแป				●								
ปลาในพรุป่าพรุ					●	●	●					
ปลาส้ม											●	●

4. สภาพสังคมและวัฒนธรรม

ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน อยู่กันอย่างเรียบง่าย มีน้ำใจต่อกันและกัน มีการพึ่งพาฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ด้วยความเคารพ เข้าใจตนเอง และธรรมชาติ มีการรวมกลุ่มกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู ดูแลทรัพยากรธรรมชาติทั้งที่เป็นส่วนรวมและส่วนตัว และใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรเพื่อเลี้ยงครอบครัว ดำเนินชีวิตแบบสังคมชนบท โดยมีประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมมุสลิม เพราะประชากรทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม

4.1 ความเชื่อ

จากการวิจัยพบว่า บ้านจะรังตาตง มีเรื่องเล่าที่มาจากความเชื่อของคนในหมู่บ้านหลายเรื่อง ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสถานที่ตั้งบ้านเรือน ที่ทำมาหากินของชาวบ้าน หรือพื้นที่ทางนิเวศ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

4.1.1 เรื่องเล่าเกี่ยวกับบึง โต้ะชะแกลตอ

“...ในอดีต มีชายสูงอายุ เป็นแขกปาตาน แต่ไม่ทราบว่าจะอาศัยอยู่ที่ไหน มาเป็นศพริมตลิ่งของบึงนี้ ไม่แน่ชัดว่าเสียชีวิตหรือถูกฝัง ชาวบ้านเรียก โต้ะชะ

ชาวบ้านที่พบ เห็นขาของโต๊ะแฉะ โผล่มาจากตลิ่งและแก่งไปแก่งมา จึงเรียก โต๊ะแฉะตลอด ต่อมาบริเวณนี้ก็ถูกเรียกว่า บึง โต๊ะแฉะตลอด จนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านมักเห็นดวงไฟขนาดเท่าหัวแม่มือ คล้ายเปลวไฟจากตะเกียงน้ำมันก๊าด ลอยขึ้นมาจากบึง แต่เมื่อเข้าใกล้ ไม่พบดวงไฟ บางคน เมื่อพบเหตุการณ์เช่นนี้จะ หยุดหาปลาบริเวณนั้น บางคนไม่หยุดหาปลา แล้วกลับบ้าน คนที่หาปลาต่อ จะไม่ได้ปลาอีก...”

(อันวา แก. ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2556)

4.1.2 เรื่องเล่าเกี่ยวกับวังปลาขอแสง

เรื่องตำนานเล่าขานกันมาคล้ายคลึงกับข้างต้น คือ กลางวังปลาขอแสง เมื่อก่อนเป็นวังลึกมาก น้ำสีเขียว ตลิ่งยังไม่พังอย่างตอนนี้ ในฤดูน้ำหลากพื้นที่ตรงนี้น้ำจะไหลแรง กัดเซาะตลิ่งทำให้ลึก เพราะความลึกทำให้ไม่มีใครในหมู่บ้านกล้าลงไปหาปลา สมัยก่อนมีคนเคย เห็นจระเข้ เฉพาะคนแก่ที่มีวิชาอาคมเกี่ยวกับจระเข้เท่านั้น ที่กล้าลงไปหาปลาในบริเวณนี้ ชาวบ้าน หลายคนเคยเห็นดวงไฟขนาดเท่าหัวแม่มือ หรือเปลวไฟจากตะเกียงน้ำมันก๊าด ขึ้นจากพรุแล้วลอย ไปประมาณ 2 – 3 เมตร แล้วตกกลางทุ่ง แต่เมื่อไปดูหรือค้นหาจะไม่มีอะไรเลย หลายคนพูดเป็น เสียงเดียวกันว่า ถ้าเจอดวงไฟนี้ในระหว่างหาปลาส่วนใหญ่จะเลิกแล้วกลับบ้านเลย ส่วนคนที่ ไม่กล้าหาปลาต่อ ก็จะไม่ได้ปลาอีกเช่นเดียวกัน ในกรณีของกอเซ็ง อาบูนี ได้พบเจอกับตัวเอง ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ในคืนนั้นออกไปหาปลากับคนแก่ในหมู่บ้านและพักค้างคืนช่วงดึก เขาเห็นดวงไฟลอยอยู่ในทุ่ง คิดว่า เป็นคนหาปลาเหมือนกับกลุ่มเรา แต่ผิดสังเกตคือ น้ำไม่มีฝนก็ไม่ตก ดวงไฟค่อย ๆ ขยับเข้ามาใกล้และลอยข้ามไปอีกฝั่ง แล้วลอยกลับมาอีก ห่างประมาณ 200-300 เมตร สีของดวงไฟกลายเป็นสีน้ำเงินเข้ม เขาลุกขึ้น ใช้ไม้ไล่ตีดวงไฟ ดวงไฟลอยออกไป สักระยะหนึ่งก็กลับมาอีก เขาใช้ไม้ไล่ตีอีก ดวงไฟลอยหนีออกไปอีก อย่างนี้ 3-4 ครั้ง เราเห็นดวงไฟลอยไปในทิศของภูเขาบูโด ความสว่างของแสงแทบจะมองเห็นใบไม้ที่อยู่ที่เขาบูโด เลยทีเดียว บางคนเจอสัตว์ที่มีขนาดใหญ่กว่าความเป็นจริง ทั้งที่ทั้งหมดเป็นเพียงภาพลวงตา ตรงโค้งน้ำ ชาวบ้านเคยเห็นจระเข้ จึงใช้ไม้ขนาดประมาณ 10 นิ้ว จึงกันเป็นรั้วเพื่อ กันจระเข้ นอกจากนั้น ชาวบ้าน เชื่อว่า ห้ามการพูดจาไม่ดี ถ้าอยู่จระเข้ ปีศาจจะ

ในบริเวณนี้ ข้อสังเกต พบว่าพื้นที่นี้ ถ้าเป็นคนภายในพื้นที่มักจะพบเฉพาะดวงไฟ แต่คนภายนอกจะพบกับสัตว์ที่มีขนาดใหญ่...”

(กอแข็ง อาบูซ. ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

4.1.3 เรื่องเล่าเกี่ยวกับลำธารพลีวองหรือพรูวอง

มีชาวบ้านหลายคนเคยเข้าไปในพื้นที่ เจอจุงจาง ภูเขาสูงใหญ่เกินความจริง ขนาดเท่าต้นมะพร้าว คนที่เจอส่วนใหญ่จะเป็นคนกริดยง คนหลงทาง หรือคนล่าสัตว์ เช่น คนที่ล่าลิง หลายคนพบเห็นลิงขนาดใหญ่มากกว่าจะเป็นลิงธรรมดา มีลำตัวสีดำ ชาวบ้านเชื่อว่า สัตว์เหล่านี้อาจจะเป็นเจ้าของที่ป่าที่ปกป้องรักษาพื้นที่ บางคนกลับมาบ้านแล้วป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ รักษาไม่หาย ต้องไปหาน้ำมนต์จากหมอบ้านจึงจะหาย เมื่อมีการปรับปรุงถนน และสร้างสะพานใหม่เป็นคอนกรีต พื้นที่บริเวณนี้ มีการตายเกิดขึ้นหลายศพ บางคนขับรถมา มีบางอย่างวิ่งตัดหน้ารถ จึงเลี้ยวหักหัวรถ จนทำให้ตกสะพานตาย บางรายพวงมาลัยบังคับไม่ได้ จึงชนกับหัวสะพาน

“...เคยมีชาวบ้านเห็นผี 2 แม่ลูก ยืนร้องไห้ตรงหัวสะพาน หลังสุดรถลี้บล้อวิ่งมา ตีๆ เมื่อมาถึงโค้งก่อนถึงสะพานเกิดอาการพวงมาลัยรถไม่ทำงานเลี้ยวไม่ได้ รถเลยตกคอสะพาน แต่โชคดีมีต้นไม้ค้ำอยู่ เลยรอดอย่างหวุดหวิด...”

(กอแข็ง อาบูซ. ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

4.2 พิธีกรรม

พิธีกรรมของบ้านจะรังดาตง เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมในอดีตที่ยังคงปฏิบัติ สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมหลายอย่างได้ยกเลิกไป พิธีกรรมในปัจจุบันส่วนใหญ่ ในชุมชน เป็นพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม เช่นเดียวกับชุมชนมุสลิมอื่น ๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจะไม่กล่าวในงานศึกษานี้ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิม ที่ยังคงปฏิบัติ ได้แก่

4.2.1 พิธีกรรมต่อเลาะบาลอ คือ การปล่อยเคราะห์ ความทุกข์ ความโศก ซึ่งพิธีกรรมนี้ในสมัยก่อน จะทำกันทุกปีในเดือน 7 ของทุกปี อาหารที่ชาวบ้านนำมาใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ ข้าวเหนียวสีแดง-เหลือง เชียว และขนมเจาะรู เมื่อ 30 ปีที่แล้วจะมีหมอผี หรือพ่อหมอ มาทำพิธี โดยใช้คาถาที่เป็นภาษามลายู ซึ่งแปลมาจากศาสนาพราหมณ์และฮินดู ในสมัยต่อมา เป็นการ

เชิญผู้นำศาสนาหรือโตะครุมมาสวดดูอาขอพรจากอัลลอฮ์ เพื่อให้ปกป้องรักษาให้อยู่ดี ไม่เจ็บไม่ไข้

“...ปัจจุบัน มีบางครอบครัวที่ยังทำพิธีกรรมนี้ ส่วนใหญ่ จะทำเมื่อ คนในครอบครัวป่วยนานหลายวัน โดยไม่ทราบสาเหตุ พิธีกรรมมีเพียงเชิญโตะครุมมาสวดดูอาขอพรจากอัลลอฮ์ให้หายจากการเจ็บป่วย...”

(อันวา แก. ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2556)

4.2.2 พิธีกินผลไม้วอระ หรือ พิธีกินทุเรียนใหม่

ชาวบ้านมีความเชื่อว่าคุณสมบัติวิญญูณาศักดิ์สิทธิ์หรือโตะ อยู่ในต้นทุเรียนเก่าแก่ คอยเฝ้าระวังคุณแลคุณ จึงมีพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน เรียกว่า “พิธีกินผลไม้วอระ” หรือ “พิธีกินทุเรียนใหม่” ซึ่งจะทำกันทุกปี ประมาณเดือนกรกฎาคม ถึงกันยายน พิธีนี้มักจะจัดขึ้นหลังจาก ทุเรียนในคูซงแปลงใดแปลงหนึ่งสุกหล่นลงมาเป็นลูกแรก เจ้าของจะถือโอกาสทำบุญเพื่อเป็นมงคลแก่ครอบครัว อาจจะทำเฉพาะครอบครัวหรือทำร่วมกันที่มีสยิดตามสะดวก ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ชาวบ้านมีความเชื่อว่าคุณสมบัติวิญญูณาศักดิ์สิทธิ์หรือโตะ อยู่ในต้นทุเรียนเก่าแก่ คอยเฝ้าระวังคุณแลคุณ จึงมีพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน เรียกว่า “พิธีกินผลไม้วอระ” หรือ “พิธีกินทุเรียนใหม่” ซึ่งจะทำกันทุกปี ประมาณเดือนกรกฎาคม ถึงกันยายน พิธีนี้มักจะจัดขึ้นหลังจาก ทุเรียนในคูซงแปลงใดแปลงหนึ่งสุกหล่นลงมา เป็นลูกแรก เจ้าของจะถือโอกาสทำบุญเพื่อเป็นมงคลแก่ครอบครัว อาจจะทำเฉพาะครอบครัวหรือทำร่วมกันที่มีสยิดตามสะดวก ดังคำกล่าวที่ว่า

(มะลาแซ สะมะแอ. สนทนากลุ่ม , 10 พฤษภาคม 2556)

“...พิธีกรรมจะประกอบด้วย 2 ส่วน คือพิธีทางศาสนา คือ มีผู้นำศาสนาและคนในชุมชนร่วมกันกล่าวดูอาและละหมาด เพื่อขอขมาพระผู้เป็นเจ้า และพิธีกรรมทางสังคม คือหลังจากมีการกล่าวดูอา จะมีการรับประทานอาหารคาวหวานและผลไม้ที่เจ้าของบ้านหรือคนที่มีคูซงจัดหามา ซึ่งส่วนหนึ่งจะเป็นผลไม้จากคูซง...”

(อาชี แวดะซง. สนทนากลุ่ม, 10 พฤษภาคม 2556)

ภาพ 12 การดูาร่วมกันในพิธีกินผลไม้วอระหรือพิธีกินทุเรียนใหม่ที่มัสยิด

รวมอ่านดูอา

ที่มา : อันวา แก, 25 สิงหาคม 2557

ภาพ 13 การรับประทานอาหารร่วมกันในพิธีกินผลไม้วอระหรือพิธีกินทุเรียนใหม่ที่

รับประทานอาหารร่วมกัน

ที่มา : อันวา แก, 25 สิงหาคม 2557

โดยสรุปบริบทของบ้านจะรังคางอยู่ท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะการตั้งบ้านเรือนติดกับแม่น้ำเป็นหลัก บรรพบุรุษของชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ เริ่มปลูกพืชที่กินได้ ได้แก่ ทุเรียน ข้าว ข้าวโพด มะพร้าว สะตอ กล้วย ลางสาด และพืชไร่อื่น ๆ แต่ไม่ใช่การทำสวนแบบพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ในลักษณะการ โคน ถางป่า เพื่อปลูกพืชเพียงชนิดเดียว หรือทำลายสัตว์ป่าที่เข้ามาบกรวน ชาวบ้านในบ้านจะรังคาง ใช้วิธีการปลูกพืชแทรกพื้นที่ป่า อันเป็นการรักษาสมดุลของธรรมชาติและยังคงดูแลสภาพของป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุด ปล่อยให้เติบโตไปตามธรรมชาติ ไม่มีการใส่ปุ๋ย ไม่มีการใส่ยาฆ่าแมลง จึงทำให้พื้นที่คูซง เป็นแหล่งของสัตว์ป่าและสัตว์น้ำ เช่น ปลาช่อนเนื้ออ่อน ปลาช่อนยอ ปลาช่อนราพัน และกลายเป็นแหล่งอาหารของสัตว์ป่าประเภทอื่น ๆ เช่น นก ไก่ป่า ลิงแสม หมูป่า และกระรอก ในช่วงผลไม้สุก นอกจากนี้คูซง ยังเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ที่เชื่อมผสานคนในครอบครัวและชุมชน เข้ามาร่วมดูแลและเป็นเจ้าของร่วมกันที่เรียกว่า “เฮาะออแมกามา” การทำสวนคูซงคล้ายกับการทำไร่หมุนเวียน คือ เพาะปลูกในพื้นที่หนึ่งประมาณ 2-3 ปี แล้วย้ายไปที่อื่น ๆ เพื่อให้ป่าได้ฟื้นสภาพกลับมาเหมือนเดิมราว 3 ปี หลังจากนั้นจึงกลับมาทำสวนในที่เดิมใหม่ จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดในข้างต้น แสดงให้เห็นชัดเจนว่า บริบทของบ้านจะรังคางแห่งนี้ เป็นชุมชนเกษตรกรรม และมีวิถีชีวิตขึ้นอยู่กับธรรมชาติ

ตอนที่ 3 คูซง

ชาวบ้านในบ้านจะรังคางประกอบอาชีพเกษตรแบบไร่หมุนเวียนถือเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม วิธีการคือ จะปลูกพืชในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นระยะเวลาประมาณ 3 ปี หลังจากนั้นจะเคลื่อนย้ายการเพาะปลูกไปยังที่แห่งใหม่ ส่วนต้นไม้ที่ปลูกส่วนมากเป็นไม้ผลยืนต้นสามารถรับประทานได้ การปลูกต้นไม้ยังมีนัยยะทางสังคมว่า ต้นไม้ต้นนี้หรือที่ดินแห่งนี้มีเจ้าของ สำหรับต้นไม้ที่ปลูกเน้นพรรณพืชในท้องถิ่น ได้แก่ สะตอ ลางสาด กล้วย ทุเรียนบ้าน สะตอ มะพร้าว และอื่นๆ อีกหลายประเภท ลักษณะดังกล่าวจะเป็นการผสมผสาน และไม่ได้มีการวางแผนล่วงหน้าหากบริเวณไหนว่าง จะปลูกแทรกในพื้นที่ที่เห็นว่าเหมาะสมและขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ปลูก รวมถึงธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้นต้นไม้ต่างๆ จึงความอุดมสมบูรณ์โดยไม่ต้องใส่ปุ๋ยเคมีใด ๆ

1. ความหมาย

คูซง (Dusong / Multiple Cropping System) คือระบบสวนป่า ที่โดดเด่นที่สุดในพื้นที่แถบนี้ เป็นหนึ่งในระบบนิเวศของหมู่บ้านจะรังคาง ที่ยังดำรงอยู่ในพื้นที่ เป็นเกษตร

แบบสวนป่า ที่มีความหลากหลายของพันธุ์สัตว์พันธุ์พืช ทั้งที่เกิดเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้าง ทั้งยังหมายถึง พื้นที่ที่คนในครอบครัวหรือเครือญาติหรือคนในชุมชน มารวมตัวกัน ดูแลรักษาให้เติบโต เก็บเกี่ยวและใช้ประโยชน์ผลผลิตจากต้นไม้ที่ปลูก และเรียกกรรมสิทธิ์ที่เกี่ยวกับที่ดิน ต้นไม้ และทรัพย์สินต่างๆ ที่เกิดบนที่ดินดูซงว่า เฮะออแมกามา โดยเรียกผลไม้ที่เกิดจากกระบวนการดังกล่าวว่า ผลไม้วอระะ ดังคำกล่าวต่อไปนี้

“...ดูซงเป็นเสมือนแหล่งรวมความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว เครือญาติและคนอื่นๆ ในชุมชน โดยที่กรรมสิทธิ์ในที่ดินหรือต้นไม้ที่ปลูกและดูแลรักษาไว้ อาจมีคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนเป็นเจ้าของร่วมกัน หากไม้ผลที่ปลูกไว้ได้ผลผลิต ผู้มีสิทธิ์ใช้ประโยชน์จากผลผลิตคือ คนที่ปลูก คนที่ดูแลรักษา และเจ้าของที่ดิน จึงเรียกผลไม้ที่ว่า ผลไม้วอระะ ส่วนต้นไม้หรือสินทรัพย์อื่น ๆ ที่เกิดขึ้นและเติบโตเองตามธรรมชาติบนที่ดินดูซง ถือเป็น“เฮะออแมกามา” คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งนั้น โดยไม่ให้ทรัพย์สินอื่นเกิดความเสียหาย และต้องบอกกล่าวแก่เจ้าของที่ดินทุกครั้ง เช่น นกป่า สัตว์ป่า ผักป่า ไข่มดแดง รังผึ้ง น้ำผึ้ง...”

(มะลาเซ สะมะแอะ. สนทนากลุ่ม, 10 พฤษภาคม 2556)

“...ดูซงคือ สวนที่มีไม้ผลที่กินได้ ไม่ว่าไม้ผลนั้นจะเกิดจากการปลูกของชาวบ้านหรือเจริญเติบโตขึ้นเองตามธรรมชาติ ดูซงเป็นแหล่งรวมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยเฉพาะสมาชิกในครอบครัว เป็นแหล่งรวมญาติพี่น้องในตระกูล และเพื่อนที่อาศัยอยู่ต่างถิ่นให้มาพบกันในช่วงฤดูที่ผลไม้อุดม และดูซงยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นแหล่งอาหารของสัตว์ชนิดต่างๆ เช่น นก ไก่ป่า ลิงแสม หมูป่า กระรอกและสัตว์อื่นๆ อีกหลายชนิดที่มักจะตามช่วงฤดูกาลที่ผลไม้อุดม...”

(อับดุลรอฮิม สามะ. สนทนากลุ่ม, 10 พฤษภาคม 2556)

2. กำเนิดของดูซงชุมชนจะรังตาตง

ดูซงในพื้นที่บ้านจะรังตาตง เกิดจากชาวบ้านไปบุกเบิกพื้นที่ป่าทึบ เรียกว่า จือแร หรือจะรัง เพื่อทำไร่ ทำนา ริมพรุหรือริมน้ำ และนำเมล็ดของผลไม้ที่นำไปกินฝังดินเอาไว้ หรือ เว้น

ต้นไม้อายุหรือตัดโค่นไม้บางต้นเป็นต้นไม้ไว้ ชาวบ้านเรียกพื้นที่ลักษณะนี้ว่า บาลูกา หรือ ป่าไผ่ จะทำการเพาะปลูกพืชบริเวณนี้ประมาณ 2 – 3 ปี แล้วย้ายไปบุกเบิกพื้นที่อื่น หลังจากนั้น ราว 3 ปี หมุนเวียนกลับมาใช้พื้นที่เดิม ต้นไม้ที่ปลูกไว้ หรือเว้นไว้หรือตัดโค่นเป็นต้นไม้ไว้ในครั้งแรก ก็จะเติบโตและให้ผลผลิตกับเจ้าของพื้นที่ที่บุกเบิกไว้ครั้งแรก ชาวบ้าน จะเรียกพื้นที่ดังกล่าวนี้ว่า “คูซง” การทำไร่ ทำนา ลักษณะคล้ายการทำไร่หมุนเวียน (Rotational Sweden Agriculture) ดังคำกล่าวต่อไปนี้

“...เมื่อครบ 3 ปี จะเวียนไปบุกเบิกในที่ใหม่ อีก 3 ปี ต่อมา จะกลับมาใช้ที่ดินนั้นอีกครั้ง เพื่อปลูกข้าว ปลูกพืชต่าง ๆ ส่วนต้นไม้ที่ปลูกไว้ในแปลง เมื่อได้ผลผลิตก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตนั้น ถือเป็นแหล่งเสบียงอาหารทั้งของเจ้าของ รวมทั้งชาวบ้านอื่นๆที่มา ทำไร่ ทำสวน ปลูกพืช ในแถบนั้น ชาวบ้านเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า คูซง...”

(อาชิ แวดะสง. สนทนากลุ่ม, 10 พฤษภาคม 2556)

คูซงนั้น คนสมัยก่อนสร้างขึ้นตามสภาพแวดล้อม และเป็นวัฒนธรรมที่หล่อหลอมความเป็นชุมชนของชาวบ้าน คูซงเป็นลักษณะของสวนที่มีพืชขึ้นอยู่ร่วมกันหลากหลายชนิดภายในแปลงหรือพื้นที่เดียวกัน เช่น ไม้ที่กินผลได้ ไม้เพื่อการใช้สอย ไม้เนื้อไม้เป็นหลัก พืชสมุนไพร ผักพื้นบ้านชนิดต่างๆ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่ถูกปลูกขึ้นมา รวมทั้งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านสมัยก่อน ดังคำกล่าวที่ว่า

“...พอไปทำไร่และได้ซื้อที่ดินต่อมาจากคนอื่นเพื่อเอามาทำนา แต่ที่ดินนี้อยู่ไกลก็เลยต้องทำกระท่อมอยู่ เพราะสมัยนั้นมีสัตว์ป่า และนกกมาก เมื่อทำไร่ทำนาจะต้องอยู่เฝ้า คอยไล่นกไล่กาและสัตว์ป่าที่จะมาทำลายพืชที่ปลูก ต้องทำหุ่นไล่กา ทำกระป๋องผูกไว้ตามมุมไร่มุมสวน เวลาสัตว์เข้ามาก็กระตุกเชือกให้กระป๋องเกิดเสียงดังไล่นกไล่กาและสัตว์ป่าให้หนีไป ชีวิตเมื่อก่อนลำบากมากแต่มีความสุข...”

(กะเมะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2556)

“... การทำสวนต้องเลือกปลูกไม้ชนิดที่สัตว์ป่าไม่ทำลาย ต้องเป็นไม้เนื้อแข็ง ปลูกกล้วยก็ไม่ได้เพราะสัตว์ป่าจะมากินหมด กล้วยปลูกได้เฉพาะตอนที่มาทำไร่ปลูกข้าวเท่านั้น เพราะตอนปลูกข้าวชาวบ้านต้องสร้างขนาเฝ้าไร่ เฝ้านา ก็ดูแลกล้วยไป

ด้วย เมื่อเสร็จข่าวไร่ชาวบ้านก็จะทำนาพรุดต่อ ที่นาอยู่ไกลต้องปลูกขนำทำสวน ปลูกต้นไม้เอาไว้เลี้ยงตัวเอง ฟังพาตัวเองในบริเวณนั้น ไม่ต้องกลับบ้านบ่อยๆ พ่อจะเอาพันธุ์ไม้จากที่ต่างๆมาปลูก ขอบ้าง ซื่อบ้าง ปลูกทุกอย่างที่คิดว่า มีประโยชน์ โดยเฉพาะผลไม้พันธุ์ดีๆ ไม้ในป่าดั้งเดิมจะเลื้อกหรือเว้น ไม้เนื้อแข็ง เอาไว้ไม้โค่น และจะปลูกไม้ผลอื่น ๆ แทรกเพิ่มเติมเข้าไป...”

(อัครอรอฮิม สามะ. สนทนากลุ่ม, 10 พฤษภาคม 2556)

ผลที่ตามมา คือ คูชงกลายเป็นที่ยึดเหนี่ยวความผูกพันระหว่างญาติพี่น้องในตระกูล และคนในชุมชน เป็นพื้นที่ถ่ายทอดการเรียนรู้มาอย่างยาวนาน ทั้งภูมิปัญญา วิถีชีวิตที่พึ่งตนเอง รวมถึงองค์ความรู้ด้านการใช้ประโยชน์จากพืช การเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ให้ได้ตลอดทั้งปี ท่ามกลางกระแสความเจริญที่เข้ามาในพื้นที่และกระแสการใช้จ่ายของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกษตรกรหันเหออกจากวิถีชีวิตดั้งเดิม คูชงที่มีอยู่ในพื้นที่บางแห่ง ได้กลายเป็นสวนยางพารา สวนลองกอง สวนทุเรียนพันธุ์ สวนผสมผสาน แต่บางแห่งยังคงเป็นรูปแบบคูชงในอดีต ดังภาพ 14

ภาพ 14 สภาพคูชงของบ้านจะรังตากอง

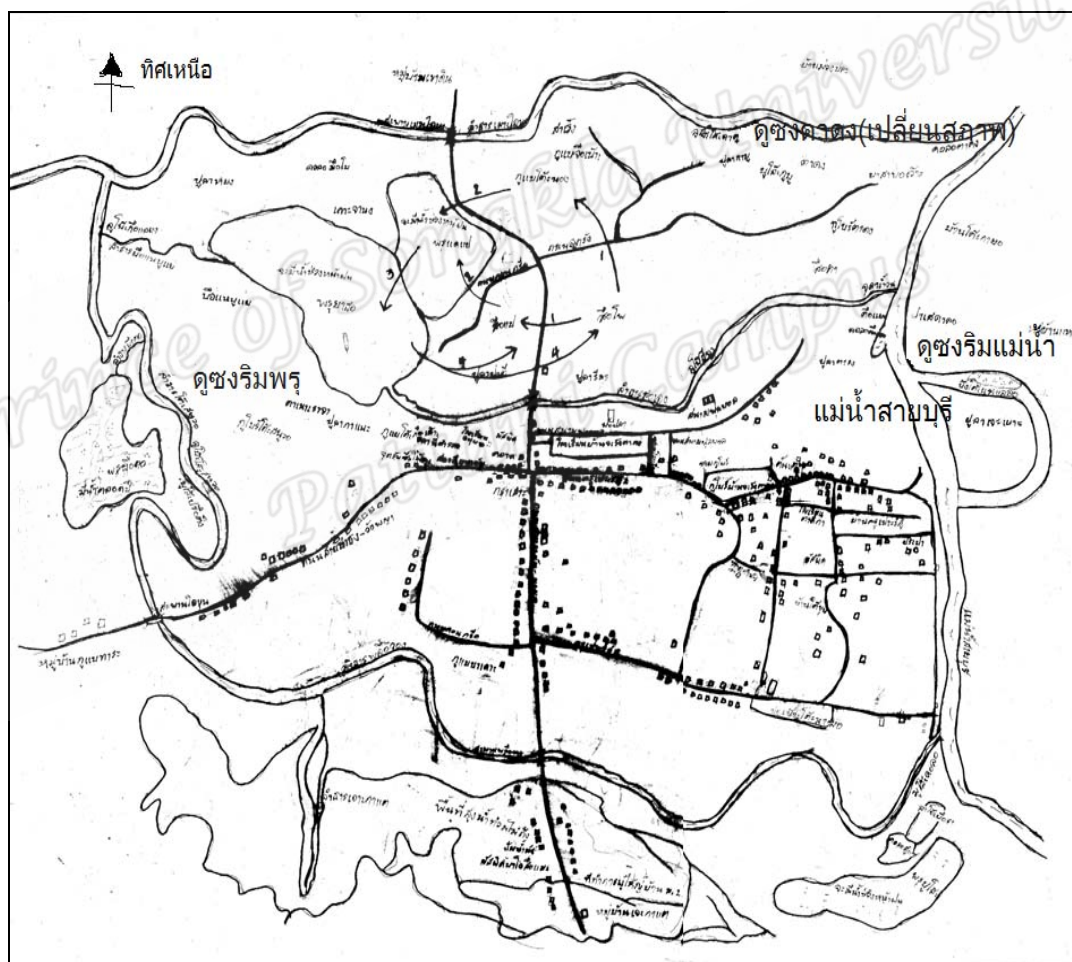

ที่มา : อันวา แก, 3 มีนาคม 2556

3. ประเภทของคูขงในบ้านจะรังตาดง

บ้านจะรังตาดง มีคูขงประมาณ 15 แปลง รวมราว 100 ไร่ มีคนในตระกูลต่าง ๆ เป็นเจ้าของ แต่มีการเอื้อเฟื้อแบ่งปันผลผลิตกัน โดยใช้ระบบกรรมสิทธิ์ที่เรียกว่า วอระ และมีการรวมกลุ่ม เพื่อฟื้นฟูอนุรักษ์รูปแบบคูขงให้มีสภาพเหมือนดั้งเดิม ทั้งทางกายภาพและวัฒนธรรม ชาวบ้านที่ชุมชนจะรังตาดง แบ่งประเภทของคูขงตามลักษณะที่ตั้งที่ทำการบุกเบิก มี 2 ประเภท คือ 1) คูขงริมแม่น้ำสายบุรี และ 2) คูขงริมพรุ ดังภาพ 15

ภาพ 15 ที่ตั้งตามประเภทของคูขงบ้านจะรังตาดง

ที่มา : ดัดแปลงจาก อันวา แก, 3 มิถุนายน 2556

3.1 คูขงริมแม่น้ำสายบุรี

คูขงที่อยู่ริมแม่น้ำสายบุรีส่วนใหญ่ อยู่ด้านทิศเหนือของพื้นที่หมู่บ้านจะรังคาง ปัจจุบันคูขงบริเวณนี้จะติดกับลำคลอง บางแห่งจะติดกับแม่น้ำ ในสมัยก่อนชาวบ้านจะบุกเบิกและแผ้วถางป่าเพื่อทำไร่ โดยจะหาบริเวณป่าที่เป็นที่ราบริมแม่น้ำ เพื่อความสะดวกในการเดินทางไปทำไร่ โดยจะปลูก ข้าวไร่ ข้าวโพด หรือพืชไร่อื่นๆ ที่ให้ผลผลิตเร็ว เพื่อให้ได้ผลผลิตก่อนน้ำจะท่วมบริเวณนั้น ส่วนบริเวณที่เป็นเนินสูง ชาวบ้านจะปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น อื่น ๆ ดังคำสนทนาที่ว่า

“... ปัจจุบันมีคูขงริมแม่น้ำ ที่ยังคงความเป็นคูขง หลายแปลง เช่น คูขงของนายมะคิง มะเระ มีเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ พื้นที่ติดกับแม่น้ำสายบุรี...”

(อันวา แก. สนทนากลุ่มย่อย, 3 มิถุนายน 2556)

ภาพ 16 คูขงริมแม่น้ำสายบุรีของนายมะคิง มะเระ

3.2 คูขงริมพรุ

คูขงบริเวณพรุ มีพันธุ์ไม้หลากหลาย บริเวณริมสุดของคูขงส่วนที่ติดกับพรุ เป็นพืชที่ทนต่อการจมน้ำเป็นเวลานาน เช่น จิก คล้า และดำเสา ถือเป็นพันธุ์ไม้ดั้งเดิม ที่ขึ้นเองตาม

ธรรมชาติ ถัดเข้ามาด้านในจะเป็นผลไม้พื้นบ้าน เช่น ทุเรียนพื้นบ้าน ละไม รุกูกลางสาด เงาะพื้นบ้าน ต่อมาภายหลัง มีการปลูกแซมผลไม้ชนิดใหม่ เข้ามา เช่น เงาะพันธุ์ ทุเรียนพันธุ์ เป็นต้น คุณขงริมพรในชุมชนจะรังคาง มีอยู่หลายแปลง เช่น คุณขงของของ นางเงาะมะ มะอูมา และ นายกอเซ่ง อาบูชิ

คุณขงของนางเงาะมะ มะอูมา มีเนื้อที่ประมาณ 4 ไร่ พื้นที่อยู่ห่างจากหมู่บ้านไปทางทิศตะวันตกประมาณ 1 กิโลเมตร ทวดของนางเงาะมะ คือ นายชามะ บือราสง เป็นคนบุกเบิกสร้างขึ้นมา มีอายุราว 150 ปี จากการบุกเบิกพื้นที่ป่าที่บริมพร มาเป็นพื้นที่ทำนาและทำไร่ โดยนำเมล็ดของผลไม้ที่รับประทานได้ ฝังไว้ในดิน และไม่ตัดต้นไม้ที่เห็นว่ามีประโยชน์ รวมถึงการปลูกต้นไม้ที่มีประโยชน์ ลักษณะการทำสวนเช่นนี้เรียกว่า บาลูกาหรือป่าไผ่ ชาวบ้านจะทำการเพาะปลูกพืชบริเวณนี้ประมาณ 2 – 3 ปี หลังจากนั้นจะย้ายไปบุกเบิกพื้นที่อื่น อีกราว ๆ 3 ปี เมื่อครบ 3 ปี จะหมุนเวียนกลับมาใช้พื้นที่เดิม ต้นไม้ที่ปลูกไว้ในครั้งแรก ก็จะเติบโตขึ้นมา พื้นที่เช่นนี้ ชาวบ้านจะเรียกว่า คุณขง หากคนอื่น ๆ ที่มาหาพื้นที่บุกเบิกถ้ามาเจอพื้นที่ 2 ลักษณะนี้ ถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีเจ้าของแล้ว จะต้องไปบุกเบิกในพื้นที่ป่าส่วนอื่น ดังคำกล่าวที่ว่า

“...สภาพทั่วไปของคุณขงนี้แตกต่างจากพื้นที่รอบข้าง พื้นที่บางแปลง กลายเป็นสวนผสมผสานคือมีพืชชนิดใหม่ ๆ มากกว่าพันธุ์พืชดั้งเดิม ทั้งที่เป็นไม้ผลและไม้ใช้สอย บางแปลงเปลี่ยนเป็นยางพาราแต่คุณขงนางเงาะมะ ยังคงสภาพเป็นคุณขงแบบดั้งเดิม พืชหลักในคุณขง ทั้งที่เกิดขึ้นเองและปลูกไว้แต่เดิม ทุเรียนพื้นบ้าน อายุกว่า 100 ปี สะตอ หยี และต้นก่อ มังคุด กลางสาด ส้มแขก เนียง ตำเสา มะปริง ละไม เงาะ ขนุน ทุกู ละมุด จิก หวาย มะพร้าววนกุ่ม ตาไก่ เต่าร้าง ดาหลา ถั่วเพ็ง คล้า มะเขือพวง รกช้าง และผักพื้นบ้านอีกมากมาย ต่อมามีการปลูกพืชอื่น ๆ เพิ่มเติมและปลูกเสริมแทนต้นไม้ ที่ตายอีกหลายชนิด เช่น ลองกอง สะตอพันธุ์รวมแล้วมีพันธุ์ไม้มากกว่า 50 ชนิด นอกนั้นก็ยังมีสัตว์ป่า นก และแมลงต่าง ๆ...”

(นายอันวา แก. ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2556)

คุณขงของ นายกอเซ่ง อาบูชิ มีเนื้อที่ราว 3 ไร่ จะแตกต่างจากคุณขงริมแม่น้ำ คือพื้นที่มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบดินเหนียว น้ำท่วมขังทุกปี พันธุ์ไม้ในแถบนี้จึงเป็นไม้ทนน้ำ และส่วนใหญ่ขึ้นเองธรรมชาติ ในคุณขงแปลงนี้มีต้นทุเรียนบ้านอายุกว่าร้อยปี และทุเรียนพื้นบ้านที่ปลูกเพิ่มเติมเป็น

จำนวนมาก รวมทั้งพืชพื้นเมืองที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นไม้ใช้สอย ไม้ผลและผักพื้นบ้าน ดังคำกล่าวที่ว่า

“...มีทุเรียนบ้านที่อายุกว่าร้อยปีอยู่ 2 ต้น และผลไม้อื่น ๆ เช่น ลูกกลางสาดเงาะบ้าน ขนุน รวมทั้งผักพื้นบ้าน เช่น ลำเพ็ง คาหลา จิก และไม้ใช้สอยอีกมากมาย ...”

(กอแข็ง อาบูนชี. ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2556)

ภาพ 17 คูซงของนายกอแข็ง อาบูนชี

4. องค์ประกอบของชนิดพืชในคูขง

ในคูขง มีองค์ประกอบของพืช 3 ชั้น ดังนี้

ก. ไม้ชั้นล่าง ในสวนคูขงมักจะเป็นพืชสมุนไพรที่เติบโตง่าย มีประโยชน์ และผักพื้นบ้านต่างๆ เช่น หวาย มะพร้าววนกลุ่ม ตาไก่ เต่าร้าง ดาหลา ลำเพ็ง คล้า มะเขือพวง มะแว้ง รกช้าง เป็นต้น

ข. ไม้ชั้นกลาง จะเป็นไม้ผล ประกอบด้วยมังคุด ลางสาด ส้มแขก เนียง ตำเสา ลองกอง มะปราง ละไม เาะ จิก ขนุน ทุเรียน และละมุด เป็นต้น

ค. ไม้ชั้นบน ได้แก่ ทุเรียน สะตอ หยี ต้นก่อ เป็นต้น ดังภาพ 18

ภาพ 18 องค์ประกอบของชนิดพืช ในคูขงบ้านจะรังตากง

ที่มา : ลม้าย มานะการ, 4 สิงหาคม 2557

พืชที่ถือเป็นพืชสำคัญในคูนงคือ ทุเรียนพื้นบ้าน เจ้าของคูนง จะให้ความสำคัญกับ ทุเรียนมากกว่าพืชชนิดอื่น ทุเรียนแต่ละต้นจะมีชื่อเรียกประจำต้น เช่น ต้นทุเรียนในคูนงของนาง เจาะมะ ซึ่งมีอยู่หลายต้น แต่ละต้นจะมีชื่อเรียก เช่น นาชัญญิ บาละ ยาดง มาโก๊ะยือโละ เป็นต้น ส่วนพืชยืนต้นหรือไม้ผลชนิดอื่น จะไม่มีชื่อเรียกประจำต้น เช่น เงาะก็จะเรียกว่าเงาะ ลางสาดก็จะ เรียกว่าลางสาด ไม่มีชื่อประจำตัวเหมือนทุเรียน ในสวนคูนงของ นางเจาะมะ มะอูมา มีชื่อเรียกว่า มาโก๊ะยือโละ หมายถึง ทุเรียนที่มีลักษณะเหมือนกล้วยดิน ทุเรียนต้นนี้มีลักษณะพิเศษ คือ ลูกโต เนื้อ เหนียว รสชาติดีหวานมัน จึงเป็นที่ชื่นชอบของชาวบ้านที่มักถามถึงอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังนิยมนำ เมล็ดและกิ่งตอนไปขยายพันธุ์เป็นจำนวนมาก อาจกล่าวได้ว่า ทุเรียน เป็นผลไม้ที่มีความโดดเด่น ที่สุดในคูนง ที่สำคัญเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมของท้องถิ่นด้วย

5. ผลผลิตจากคูนง

คูนงที่บ้านจะรังคาง มีพันธุ์พืชหลายชนิด จึงมีผลผลิตตลอดปี ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 ปฏิทินผลผลิตในรอบปีของคูนงบ้านจะรังคาง

ผลผลิตจากคูนง	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
กล้วย	●											
ผักพื้นบ้าน		●										
มะม่วงเบา มะม่วง พันธุ์			●									
มะม่วง มะม่วงป่า				●	●							
ขนุน						●						
ทุเรียน มะปริง มะปราง เงาะ มังคุด							●					
ลองกอง ลูกู ลางสาด ละไม								●				
กระท้อนบ้าน กระท้อนป่า (สะเดียน)									●			
หิ										●		

ผลผลิตจากคูดง	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
มีฝ่น ผลผลิตเกษตร ทิ้งช่วง											●	●

6. การจัดการคูดงบ้านจะรังตาดง

คูดงที่บ้านจะรังตาดงเป็นสถานที่ ที่ชาวบ้านทั่วไปให้ความเคารพนับถือ และถือว่าเป็นสถานที่ที่เลี้ยงชีวิตคนในชุมชน มีบุญคุณกับคน สืบเนื่องต่อกันมายาวนาน สมัยก่อนใครจะมาร่วมใช้ประโยชน์ที่สวนแห่งนี้ก็ได้ ไม่มีข้อห้าม เพียงแต่ต้องมากับญาติพี่น้องของเจ้าของสวน หรือคนที่รู้จักกันเท่านั้น ถือเป็นพื้นที่ส่วนรวม ชาวบ้านที่ยากจนจัดสนในชุมชนก็มาใช้ประโยชน์จากผลผลิตของคูดงได้ การจัดการผลผลิตจากคูดงที่บ้านจะรังตาดง อาจมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย แต่ยังคงใช้ระบบการจัดการในระบบเครือญาติ สมาชิกในครอบครัวหรือเครือญาติจะร่วมกันจัดการและใช้ประโยชน์ตามข้อตกลง รวมถึง การแบ่งปันผลผลิตไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชน ดังคำกล่าวต่อไปนี้

“...เมื่อถึงช่วงฤดูที่ทุเรียนออกดอกทุกปี เหมือนการรวมญาติของตระกูลญาติพี่น้อง ที่อยู่ต่างหมู่บ้านจะมารวมตัวกันที่คูดง ช่วยกันถางหญ้าในสวนคูดง ทั้งช่วยกันคิดช่วยกันทำข้อตกลงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน จะมีการแบ่งงานจัดเวรกันเฝ้าทุเรียน วันละ 1 ครอบครัว สลับกันดูแลจนกว่าผลผลิตในคูดงจะหมด ทุเรียนที่หล่นลูกแรกจะเอาไป ประกอบพิธีตามศาสนา...”

(มะลาแซ สมะแอ. สนทนากลุ่ม, 10 พฤษภาคม 2556)

“...สมัยก่อนการจัดการผลผลิตในคูดงเหล่านี้ จะจัดการกันเฉพาะในเครือญาติหรือพี่น้องที่มีส่วนในคูดงนั้นๆ เท่านั้น จะแบ่งกันภายในครอบครัว ผลไม้ส่วนใหญ่ที่ได้จากสวนคูดงจะไม่ขาย แต่จะนำมาแบ่งกันกินในหมู่บ้านหรือเพื่อนที่รู้จักกันในหมู่บ้านอื่น...”

(อับดุลรอฮิม สามะ. สนทนากลุ่ม, 10 พฤษภาคม 2556)

“... การแบ่งปันผลผลิต เมื่อถึงช่วงฤดูที่ทุเรียนออกดอก ญาติพี่น้องที่อยู่ต่างหมู่บ้านจะมารวมตัวกันที่คูดงทุกปี จะมาช่วยกันถางหญ้าในสวนคูดง ทั้งช่วยกันคิดช่วยกันทำข้อตกลงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน สร้างความสัมพันธ์อัน

ดีระหว่างญาติพี่น้องที่อยู่ในพื้นที่และต่างพื้นที่ จะมีการแบ่งงานจัดเวรกันเฝ้า
ทุเรียน วันละ 1 ครอบครัว สลับกันดูแลจนกว่าผลผลิตในคูซงจะหมด...”

(มะลาแซ สะมะแอ. สันทนากลุ่ม, 10 พฤษภาคม 2556)

การจัดการคูซงที่บ้านจะรังคาง เกี่ยวข้องกับ 3 เรื่อง ได้แก่

6.1 เฮะออแมกามา

เฮะออแมกามา หมายถึง สมบัติของส่วนรวม เป็นพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม
ของการเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน พึ่งพาอาศัยกัน อาจเป็นพื้นที่สาธารณะหรือที่ส่วนตัว ที่คนในชุมชนมีสิทธิ์
ใช้ประโยชน์ ถือเป็นต้นทุนทางสังคม (Social Capital) หรือต้นทุนทางเศรษฐกิจที่สร้างกำไร ผู้ที่เข้า
ไปใช้ประโยชน์จะต้องระมัดระวัง ใช้ทรัพยากรส่วนนี้อย่างประหยัด ไม่ทำลายทุนเดิม เช่น พรุ
แม่น้ำ ลำคลอง ทะเล ป่าไม้ ทุ่งหญ้า สัตว์น้ำ พืชน้ำ สัตว์ป่า ผักป่า พันธุ์ไม้ ผลไม้ นก แมลง สูดาน
ป่าช้า ภูโบว์ มัสยิด เป็นต้น หากสินทรัพย์อยู่ในพื้นที่ส่วนตัว ที่ดินยังเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของ
ที่ดิน สินทรัพย์ที่สร้างขึ้น เช่น ต้นทุเรียน ต้นเงาะ ต้นรัง เป็นของคนที่ถูก คนที่มีสิทธิ์ใช้ประโยชน์
ต้องเป็นคนที่ถูก หรือคนที่คนปลูก มอบหรืออนุญาตเท่านั้น ส่วนไข่มดแดงหรือผึ้งและน้ำผึ้งหรือ
สัตว์อื่นที่เกิดขึ้นเองโดยที่ไม่มีใครเลี้ยงไว้ ผู้ที่พบมีสิทธิ์ใช้ประโยชน์จากสิ่งนั้น แม้อูซง จะมีเจ้าของ
ชัดเจน แต่ทรัพย์สินที่เกิดจากธรรมชาติในคูซง ถือเป็น สมบัติส่วนรวมหรือสาธารณะ ผู้ที่ไม่ใช่
เจ้าของที่ดินมีสิทธิ์ใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ชาวบ้านเรียกพื้นที่มีลักษณะนี้ว่า เฮะออแมกามา หรือ “เฮะ” แปลว่า
เป็นของ ออแม แปลว่า คน กามา แปลว่า ส่วนใหญ่ หมายถึง พื้นที่ของคนส่วน
ใหญ่หรือ ของส่วนรวม คือ คนส่วนใหญ่สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้
“เฮะออแมกามา” หมายถึง อะไรก็ได้ที่ทำให้คนคิดถึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติ
สุข ทำให้คนมีความสัมพันธ์กัน ผูกพันรักใคร่กลมเกลียวกัน มีการช่วยเหลือเอื้อ
อาทรต่อกัน เพราะฉะนั้น กิจกรรมทางศาสนา เช่น ซากาต มัสยิด โรงเรียนตาดิ
การ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ แม่น้ำ ทุ่งหญ้า ทรัพยากรที่ใช้ทำมาหากินอื่น
ๆ ที่เกิดตามธรรมชาติ พิธีกรรม ระบบความเชื่อที่ชุมชนยึดถือร่วมกัน ถือเป็น
เฮะออแมกามาทั้งสิ้น ตามหลักการนี้ คูซง จึงถือเป็นเฮะออแมกามา ด้วย...”

(กอแข็ง อาบูชิ. ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2556)

6.2 ผลไม้วอระ

วอระ หมายถึง เครือญาติ ผลไม้วอระ ผลไม้ในคูดง ที่มีระบบการจัดการผลผลิตแบบดั้งเดิมในสังคมมุสลิม มีการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันเสมือนญาติของคนในชุมชนเดิมที่เกิดจากการใช้ที่ดินแปลงเดียวกันในการทำการเกษตร เนื่องจากสมัยก่อนชาวบ้านจะ ทำไร่ ทำนา เป็นส่วนใหญ่ เมื่อไปทำไร่หรือทำนาจะนำผลไม้ติดตัวไปกิน แล้วนำเมล็ดลงปลูกในพื้นที่ หากปลูกในที่ดินของคนอื่น ก็มีการบอกกล่าวกับเจ้าของที่ดินไว้ เมื่อต้นไม้ที่ปลูกไว้ออกผล จะมีกรรมสิทธิ์ในผลผลิตร่วมกัน ไม่ว่าจะป็นเจ้าของที่ดิน ผู้ปลูกหรือลูกหลานของเจ้าของที่ดินและลูกหลานของผู้ปลูก จึงเรียกว่า ไม้ผลวอระ ส่วนใหญ่จะเป็น ผลไม้พื้นบ้าน เช่น ทุเรียนบ้าน ต้นหิยลูดู เงาะพันธุ์พื้นบ้าน มะพร้าว เป็นต้น ที่จะรังตาแดงเมื่อถึงช่วงเวลาที่ทุเรียนสุก จะมีพิธีกินผลไม้วอระ หรือชาวบ้านเรียกว่า พิธีกินทุเรียนใหม่ ที่บ้านและแบ่งผลไม้ส่วนหนึ่งให้แก่ญาติซึ่งทุกคนที่ไปมีสยิดสามารถกินได้ ดังคำสนทนาต่อไปนี้

“...ไม้ผลที่ปลูกหรือขึ้นในที่ดินของคนอื่น แต่มีกรรมสิทธิ์ในผลผลิตร่วมกัน ไม่ว่าจะป็นลูกหรือหลานทุกคนมีสิทธิร่วมกัน ในไม้ผลที่เป็นวอระ ส่วนใหญ่จะเป็น ทุเรียน ลูกหิยและมะพร้าว เนื่องจากสมัยก่อนชาวบ้านจะทำไร่ ทำนา เป็นส่วนใหญ่ เวลาไปทำไร่หรือทำนา นำผลไม้ติดตัวไปกิน จึงเอาเมล็ดลงปลูกในพื้นที่แปลงใดก็จะบอกกับเจ้าของที่ดินว่าเขาเป็นคนปลูก ตัวอย่างเช่น นายคอเลาะทำนาปลูกข้าวในที่ดินของนายคอแม นายคอเลาะได้ปลูกต้นทุเรียนไว้ 3 ต้น ในสวนซึ่งเป็นที่ดินของนายคอแม ขณะที่นายคอเลาะทำไร่อยู่ เขาก็ได้บอกกับนายคอแมว่าเขาปลูกต้นทุเรียนจำนวน 3 ต้น ขออย่าได้ทำลาย เมื่อทุเรียนทั้ง 3 ต้นนี้เจริญเติบโตขึ้น เราทั้ง 2 คน จะได้กินทุเรียนด้วยกัน และนายคอเลาะสามารถจะบอกกับลูกได้ว่าเราเป็นวอระในทุเรียน 3 ต้น ที่อยู่ในที่ดินของนายคอแม และนายคอแม ก็สามารถบอกกับลูกให้รู้ว่าทุเรียน 3 ต้น ที่อยู่ในสวนของเรา นายคอเลาะ ก็เป็นวอระเหมือนกัน...”

(สะแลแม สะมะแอ. สนทนากลุ่ม, 10 พฤษภาคม 2556)

“...ในช่วงนี้ จะมีญาติพี่น้องที่อยู่ต่างหมู่บ้าน มารวมตัวกันที่คูดง จัดเวรกันเฝ้าทุเรียน วันละ 1 ครอบครั้ว สลับกันและช่วยกันถางหญ้าในสวน ช่วยกันคิดช่วยกันทำข้อตกลงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดี

ระหว่างญาติพี่น้องที่อยู่ในพื้นที่และต่างพื้นที่ จะมีการแบ่งงานจัดเวรกันเฝ้าทุเรียน วันละ 1 ครอบครัว สลับกัน...”

(มะลาแซ สะมะแอ. สนนากลุ่ม, 10 พฤษภาคม 2556)

“...ปัจจุบัน ไม้ผลที่เป็นวอระในพื้นที่บ้านจะรังตาดงมีน้อยลง เพราะที่ดินถูกแบ่งส่วนและเปลี่ยนเจ้าของ รวมทั้งกระแสของการปลูกพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่มีมากขึ้น...”

(สะแลแม สะมะแอ. สนนากลุ่ม, 10 พฤษภาคม 2556)

6.3 ระบบกรรมสิทธิ์

ระบบกรรมสิทธิ์ในชุมชนจะรังตาดง ส่วนใหญ่ยังคงเป็นแบบดั้งเดิม แต่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไป จากเดิม คือ จากการเป็นเจ้าของร่วมกันในระบบครอบครัวหรือเครือญาติ มีระบบการถือครองกรรมสิทธิ์ร่วม ไม่มีเอกสารสิทธิ์ถือครองตามกฎหมาย ไม่มีการซื้อขาย แต่มีการแบ่งปันกันในลักษณะร่วมกันจัดการและร่วมกันใช้ประโยชน์ เช่น กรณีของผลไม้วอระ ต่อมาชุมชนบางแปลงถูกแบ่งสรรปันส่วน โดยมีกรรมสิทธิ์ตามกฎหมาย กรรมสิทธิ์ที่ดินชุมชนจึงกลายเป็นของปัจเจก ซึ่งสามารถจัดการโดยอิสระ ดังที่ กอเซ็ง อาบูชิ กล่าวไว้

“...กรรมสิทธิ์ในชุมชนที่จะรังตาดงเปลี่ยนไปมาก หลังจากมีเรื่องการออกโฉนดที่ดิน ซึ่งสามารถแปลงสินทรัพย์เป็นทุน โฉนดมีค่า สมมติมอบให้ผมคุณแล แม่ (แม่) มอบให้เป็นชื่อผม ผมจะไปใช้สิทธิ์ตรงนั้นได้ ในครอบครัวมี 4 คน มีคุณง 3 ไร่ ต้องแบ่งกันนะ แต่ไม่แบ่งเหมือนก่อนแล้วที่มาช่วยกันทำ ช่วยกันเก็บเกี่ยว จะทำอะไรที่คุณงก็ต้องปรึกษารื้อกัน แต่ตอนนี้ไม่ใช่ ผมและทุกคนก็อยากได้โฉนด ของใครของมันคนละแผ่น ผมจะเอาไปทำอะไร ยังไง เป็นสิทธิ์ของผม...”

(กอเซ็ง อาบูชิ. ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2556)

7. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านจะรังตาดง

จากการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านจะรังตาดง ที่มีสภาพความเป็นชุมชนแบบดั้งเดิมยังมีอยู่ แต่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลง ด้วยหลายปัจจัยทั้งเรื่องของกรรมสิทธิ์ที่เป็นส่วนบุคคล ภาวะทางเศรษฐกิจ

ของครอบครัว รวมทั้งการให้คุณค่ากับคหรงของแต่ละคนที่เป็นเจ้าของ ดังที่ มะลาแซ สะมะแอ กล่าวว่

“...คหรงของตระกูล มีเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่ แต่ที่ดินมีการแบ่งมรดกกันหมดแล้ว แต่มีผู้ดูแลคหรงคือ ผมเอง คหรงนี้มีเจ้าของร่วมกัน 7 คน เมื่อก่อนมีต้นทุนเรียนมาก แต่มีการเปลี่ยนมาปลูกเสริมลองกอง ตามกระแสความนิยม ...ลองกองราคา กิโลกรัมละ 100 บาท คิดว่าปลูกแล้วจะได้เงินมากกว่าการปลูกทุเรียน ก็ปลูกลองกอง จากนั้นมีการปลูกเสริมต้นมังคุด สะตอเข้าไปด้วย เห็นคนอื่นหัน ไปปลูกยาง ปลูกปาล์มน้ำมันกันมาก ก็อยากจะปลูกอีก ...”

(มะลาแซสะมะแอ. สนทนากลุ่ม, 10 พฤษภาคม 2556)

“...เดี๋ยวนี้เห็นอะไรเป็นเงินหมด ต้องซื้อกิน หากินไม่เป็น จำเป็นต้องหาเงินก่อน คหรงหาเงินให้ไม่ทัน ทั่วๆที่เห็นว่าสมัยก่อนคหรงมีคุณค่ามาก กับชุมชน ใ้แบ่งกันกิน ไม่ต้องซื้อ ฟืน้องมามาก ใกล้ชิดสนิทสนม อบอุ่น สวนคหรงไม่ต้องดูแลมาก ไม่ต้องใส่ปุ๋ย ไม่ต้องใช้เงิน ...ความจริงมีชาวบ้านหลายคนอยากกลับไปทำคหรง ถึงจะไม่มีเงิน แต่ก็มีความสุขตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง...”

(มะลาแซสะมะแอ. สนทนากลุ่ม, 10 พฤษภาคม 2556)

เช่นเดียวกัน กรณีของ “คหรงตาตง” ซึ่งมีนายสาและ (นามสมมุติ) เป็นเจ้าของ จากการวิจัยพบว่า

“... เมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2531 เกิดการเปลี่ยนแปลงของคหรงที่จะรังตาตง อย่างเห็นได้ชัด เมื่อนายคอเถาะ (นามสมมุติ) เจ้าของคหรงใหญ่ได้เสียชีวิตลง ทำให้พื้นที่คหรงตาตงเปลี่ยนไปจากเดิมมาก เนื่องจากนายสาและ เป็นผู้อาวุโสของคหรงตาตง และเป็นคนดูแลจัดการผลผลิตในคหรงตาตงทั้งหมด เสียชีวิต ลูกหลานและญาติพี่น้องที่ยังอยู่ได้ทำการแบ่งที่ดินที่เป็นสวนคหรงและขายไม้ทุเรียนที่มีอยู่ในคหรงทั้งหมด หลังจากนั้นที่ดินก็ถูกแบ่ง รวมทั้งมีการออกโฉนดที่ดินเพื่อแสดงกรรมสิทธิ์ในการครอบครองเป็นของส่วนบุคคล เมื่ที่ดินถูกแบ่งส่วน บางคนได้เลือกปลูกยางพาราพันธุ์ดี บางคนเลือกปลูกลองกองและสะตอ บางคนปลูกทุเรียนพันธุ์ บาง

คนก็ปลูกไม้ผลแบบสวนผสมผสานเน้นปลูกไม้ผลที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง เช่น
ทุเรียนพันธุ์ ด้ลองกอง สะตอ มังคุด มากกว่าจะเลือกปลูกผลไม้พันธุ์พื้นบ้าน...”

(อันวา แก. ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2556)

8. การฟื้นฟูสวนทุซง

ทุซงมีความสำคัญกับบ้านจะรังตาดงมาก เนื่องจากตั้งถิ่นฐานขึ้นมาด้วยทุซง ทุซงเป็นเสาหลักของความสัมพันธ์จากอดีตถึงปัจจุบัน ปัจจุบันชาวบ้านมีรายจ่ายมากขึ้น ทุซงถูกแทนที่ด้วยสวนผลไม้ผสมผสานด้วยพันธุ์ผลไม้ชนิดใหม่ และยางพารา ขนาดของทุซงเล็กลง ทุซงถูกเปลี่ยนมือผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ ความหลากหลายของพันธุ์พืชและสัตว์ลดลง จึงหมายถึงชุมชนจะรังตาดงกำลังพบกับการทดสอบที่สำคัญของพระเจ้า จึงมีความพยายามของชาวบ้านบางส่วนรวมตัวกันฟื้นฟูการทำสวนทุซง เพราะเมื่อเศรษฐกิจตกต่ำ ยางราคาถูกลง ทุซงสามารถเป็นที่พึ่งของครอบครัวผลิตตากทุซงเมื่อประเมินในทางรายได้อาจไม่มากนัก แต่สามารถลดรายจ่ายในครอบครัวได้ เพราะพืชในทุซงเป็นพืชอาหารที่สามารถบริโภคได้ นอกจากนั้น ยังใช้ทุซงเป็นเครื่องมือเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความมั่นคงทางอาหาร และจิตใจของคนในชุมชนให้เป็นปึกแผ่น ดังที่ กอเซ็ง อาบูนชิ กล่าวไว้ว่า

“...ถึงแม้จะได้เงิน แต่ไม่ได้เพื่อน ทำให้ชาวบ้านหลายคนคิดได้ ที่บ้านจะรังตาดงปัจจุบันมีประมาณ 10 กว่าคน เช่น นายมะลาแซ สะมะแอ, นายอิบรอเฮม สามะ นายก็อแม อาบูนชิ, นายมะดิง มะระ, นายอันวา แก และตัวผมเอง ...เราทำแล้ว ได้เห็นผลแล้ว โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น คือ สวนทุซง เป็นเครื่องมือเรียนรู้ร่วมกัน..”

(กอเซ็ง อาบูนชิ. ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2556)

“... เราทำโครงการเกษตรกรรมยั่งยืน กับมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เมื่อหลายปีก่อน เป็นการนำร่องให้ชาวบ้านได้เห็นและดูเป็นตัวอย่าง ซึ่งตอนนี้ชาวบ้านหลายคนสนใจและเข้าร่วมในกลุ่มเพิ่มขึ้น นโยบายของกลุ่มตอนนี้ก็คือ เน้นพันธุ์ไม้ในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น ทุเรียน ลางสาด ลูก สะตอ เป็นต้น...”

(กอเซ็ง อาบูนชิ. ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2556)

“...เราเน้นการสร้างความสัมพันธ์ของคนกับคนเป็นหลัก เศรษฐกิจเป็นรอง พยายามให้ชาวบ้านเข้าใจความหมายของทุซง ว่ามากกว่าเป็นสวนไม้ผลธรรมดา แต่อยากให้เห็นความหมายลึก ๆ ด้านอื่นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความหมายที่

เกี่ยวกับการเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความ
มั่นคงทุกเรื่อง ให้เห็นจิตวิญญาณของคูซงหรือให้เห็นเขาอะอูแมฆามาของคูซง...”

(กอเซ็ง อาบูซี. ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2556)

โดยสรุป คูซงในบ้านจะรังตาตง ถึงแม้ว่าจะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงตามสภาพ
เศรษฐกิจและการสนับสนุนโดยรัฐแล้ว แต่ยังมีบุคคลจำนวนหนึ่ง ชักชวนชาวบ้านให้เริ่มเห็นคุณค่า
กับวัฒนธรรมการทำสวนแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สามารถตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน
ในระบบเกษตรกรรมและเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตให้เข้ากับสังคมยุคสมัยใหม่ ระบบนิเวศเหล่านี้
จะเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญในอนาคต

ตอนที่ 4 บทบาทหญิงชายมุสลิมในการจัดการคูซงบ้านจะรังตาตง

ในตอนนี แบ่งผลการวิจัยเป็น 4 ส่วน ตามกรอบแนวคิด ดังนี้

1. การแบ่งงานภายในบ้านของผู้หญิงและผู้ชาย
2. การแบ่งงานในคูซงของผู้หญิงและผู้ชาย
3. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของผู้หญิงและผู้ชายในการจัดการคูซง
4. การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรคูซงของผู้หญิงและผู้ชาย ในประเด็น
ที่ดินคูซง รายได้จากคูซง และมรดกและการรับมรดก

การแบ่งงานภายในบ้านของผู้หญิงและชาย

การแบ่งงานทำระหว่างผู้หญิงผู้ชาย ในประเด็นงานบ้าน ในการศึกษาชิ้นนี้ ผู้วิจัย
พบว่า มีการแบ่งบทบาทหน้าที่โดยนำหลักการศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติ กล่าวคือ งานบ้านเป็น
หน้าที่ของผู้หญิง ได้แก่ ดูแลปรนนิบัติสามี เลี้ยงดูดูแลลูกหลาน และคนอื่น ๆ ในบ้าน ทำกับข้าว
ล้างจานทำความสะอาดบ้าน ตัดเย็บเสื้อผ้า ซ่อมแซมและซักเสื้อผ้า จะแตกต่างที่ผู้หญิงในชุมชน จะ
สามารถออกนอกบ้านเพื่อเข้าร่วมกับประเพณีวัฒนธรรมและสาธารณะของชุมชน หรือช่วยงานของ
เพื่อนบ้าน แต่ไปทำหน้าที่เช่นเดียวกับงานในบ้าน คือ ทำกับข้าว ล้างจาน ทำความสะอาดสถานที่
เป็นต้น ดังคำกล่าวที่ว่า

“...งานบุญของชุมชน เราต้องไปช่วยเตรียมความเรียบร้อย ผู้หญิงทุกคนต้องออกไปเตรียมอาหาร ทำความสะอาด ...ก็เป็นหน้าที่ของผู้หญิง ส่วนหน้าที่ของผู้ชาย คือ รับแขก ยกอาหารให้แขกที่มา...ผู้หญิงต้องอยู่ด้านใน จะออกไปพบกับผู้ชายไม่ได้ เพราะรู้สึกไม่ดี จะมาลู...” (มาลู ในภาษามลายูท้องถิ่น หมายถึง อาย : ผู้วิจัย)

(กะส๊ะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

ส่วนสามีจะกล่าวถึงหลักการอิสลามว่า การทำงานนอกบ้านเป็นบทบาทของผู้ชาย ส่วนการทำงานในบ้านเป็นบทบาทของผู้หญิง ดังนั้นบทบาทผู้ชายจึงไม่มีหน้าที่ทำงานภายในบ้าน เช่นเดียวกัน ผู้หญิงก็เชื่อเช่นเดียวกับผู้ชายว่า การทำงานนอกบ้านเป็นบทบาทของผู้ชาย ส่วนการทำงานภายในบ้าน คือ บทบาทของผู้หญิง

ในประเด็นหน้าที่การทำอาหารซึ่งถือว่าเป็นงานภายในบ้าน ผู้วิจัยพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นสามีส่วนมาก กล่าวว่า หน้าที่ทำอาหาร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานบ้านเป็นของผู้หญิง ดังนั้นผู้ชายจึงไม่ต้องทำงานบ้านใด ๆ ในขณะที่ภรรยา กล่าวว่า หน้าที่งานบ้านเป็นบทบาทของผู้หญิงเช่นเดียวกัน แต่จากการวิจัยพบว่า ในขณะที่สามีทำงานนอกบ้านและไม่มียุทธการการทำงานภายในบ้าน แต่ภรรยาซึ่งควรมีบทบาทเป็นแม่บ้าน หลายคนต้องออกไปทำงานนอกบ้านร่วมกับสามีด้วย โดยภรรยาให้เหตุผลว่าเป็นการ “ช่วย ๆ กัน” และด้วยเหตุผลด้านเศรษฐกิจ ผู้วิจัยพบว่าการประกอบอาชีพผู้ชายและผู้หญิงมุสลิมในบ้านจะรังดาง ประกอบอาชีพร่วมกัน เช่นเดียวกับชุมชนเกษตรกรรมทั่วไป ที่ภรรยาและสามีทำงานอาชีพเดียวกัน บางรายผู้ชายทำเป็นหลัก ผู้หญิงเป็นผู้ช่วย หรืออาจแบ่งกันตามประเภทงานหนักงานเบา ระยะทางใกล้ไกลของที่ทำงานหรือความรู้ความชำนาญของแต่ละคน ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยพบว่า ผู้หญิงนอกจากออกไปทำงานนอกบ้าน เช่น ทำสวน ร่วมกับสามีแล้ว เมื่อกลับมาถึงบ้านต้องทำหน้าที่แม่บ้าน เช่น ทำกับข้าว ดูแลบ้าน โดยที่ผู้ชายไม่ได้ช่วยงานบ้านแต่อย่างใด ผู้หญิงต้องออกทำงานร่วมกับสามีมากขึ้น เนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจถดถอยและมีรายได้อลดลง แต่ผู้หญิงก็ยังคงต้องกลับมาทำงานบ้านเช่นเดิม โดยที่ผู้ชายใช้เวลาพักผ่อน หรือช่วยงานซ่อมแซมบ้านและเครื่องใช้ในบ้าน และออกไปทำกิจกรรมของหมู่บ้าน ไม่ได้มีบทบาทภายในบ้าน ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...สมัยตอนที่สาว ๆ ที่เมาะ สามารถทำงานได้นั้นจะทำกับข้าว หุงข้าว ดูแล ลูกหลาน ทำงานบ้าน และมีอาชีพกรีดยาง มีรายได้พอที่จะเลี้ยงลูกได้ สามีมียาชีพ เลี้ยงวัว รับจ้างกรีดยาง และรับจ้างก่อสร้าง มีการแบ่งงานว่างานบ้านเป็นของ ผู้หญิง งานข้างนอกเป็นของผู้ชาย...”

(ก๊ะเมาะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

“... ไม่ได้ทำงานอะไรในบ้าน มีหน้าที่เลี้ยงวัว และทำสวนยาง แม่แม (ภรรยา) ทำงานบ้าน ทั่วคอยดูแลในบ้าน ส่วนงานอาชีพหลัก เมื่อก่อนทำแต่ตอนนี้ให้ลูก ชายทำเป็นหลัก แต่กับข้าว...”

(แบและ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

“...ตอนแต่งงานใหม่ ๆ ทำงานบ้าน หุงข้าว ทำกับข้าว ตักน้ำ หาฟืน ถางหญ้า ดูแล สามี พอมีลูก เลี้ยงลูกด้วย ทำงานบ้าน ไปด้วย ไม่ค่อยได้ช่วยทำคอง พอลูกโต ไป ช่วยงานในคองสวนด้วย แต่สามีก็เป็นหลัก เราช่วยอะไร ได้ก็ช่วย...”

(ก๊ะเมาะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

“...ครอบครัวเรา มีการแบ่งงาน ก๊ะชะ ทำงานบ้านคือทำกับข้าว งานบ้านมี ความสำคัญมาก เป็นงานผู้หญิงต้องทำ ส่วนงานอาชีพนั้นก็ทำ ก๊ะชะไปกรีดยาง ของตนเอง ซึ่งต้องเดินทางไปกับเรือ คนเดียว สามีมียาชีพรับจ้างกรีดยาง...”

(ก๊ะชะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“...งานในบ้านมันเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำอยู่แล้ว เป็นความรับผิดชอบที่จะต้อง ทำทุกวันไม่ทำไม่ได้ เช่น การดูแลเรื่องของอาหารให้กับคนในครอบครัวจะต้อง ทำทุกวัน และเรื่องเสื้อผ้า ความเรียบร้อยในบ้าน ส่วนงานนอกบ้านเราก็ต้องทำ เพื่อช่วยในการเพิ่มพูนรายได้ของครอบครัว สามีมียาชีพกรีดยาง ก๊ะไปช่วย ถ้า สามีออกไปกรีดยางคนเดียวก็จะได้แค่ 1-2 ส่วน แต่ถ้าเราไปด้วยก็จะมีรายได้เพิ่ม อีก 1-2 ส่วน รายได้ที่ได้ก็จะได้นำมาเป็นค่าใช้จ่ายในบ้าน ...เพราะเราเป็น ครอบครัวใหญ่มีลูกและหลานเล็ก ๆ หลายคน อีกอย่างเราทำเองไม่ต้องไปจ้างคน อื่นทำ และตอนนี้ราคายางก็ถูกมาก ...”

(ก๊ะส๊ะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“... กลับมาจากกรีดยาง สามีก็ได้ออนพัก แต่เราจะพักไม่ได้เพราะมีงานบ้านให้ทำ ต้องทำงานบ้านให้เสร็จ พอเสร็จก็ดูแลหลาน เพราะแม่เขาขายของหารายได้เสริม เป็นค่าใช้จ่าย เราก็ต้องช่วยกันดูแล เป็นผู้หญิงก็ต้องทำยั้งนี้แหละทำไปทำมาก็หมดเวลา 1 วัน มันเป็นหน้าที่ประจำวัน ทำเพื่อความเป็นระเบียบในบ้าน เป็นงานที่ไม่มีเงินเดือน แต่สำคัญมากเลย ...ผู้ชายส่วนใหญ่ทำงานไม่ค่อยเป็น ทำกับข้าว หุงข้าวไม่เป็น กวาดบ้าน จัดบ้านซักผ้าก็ให้เมียทำ งานบ้านเราก็คิดว่าเป็นหน้าที่ของเราอยู่แล้ว ส่วนใหญ่สามีก็จะช่วยในเรื่องของการซ่อมแซม ถ้ามีอะไรเสีย เช่น ประปา ไฟฟ้า ประตู ของเล็ก ๆ น้อยๆ ที่สามารถทำเองได้ไม่ต้องหาช่าง...”

(ก๊ะส๊ะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“...ในบ้านที่อาศัยอยู่ด้วยกันทั้งหมด 8 คน ลูกสาวที่เปิดร้านเล็ก ๆ หน้าบ้านขาย ลูกชิ้น ของชำ ก็พอซื้อนมให้ลูก 2 คน...งานหารายได้หลัก เป็นหน้าที่ของผม คือการทำสวนยาง กรีดยางแล้วทำขี้ยาง ผมเป็นคนกรีดยาง แล้วภรรยาช่วยทำขี้ยาง จากนั้นกลับบ้าน เมื่อถึงบ้าน ภรรยาเตรียมอาหารเช้าหรือบางวันก็จะซื้อ ส่วนมากภรรยาจะรับผิดชอบทำอาหารทุกมื้อในแต่ละวัน...ภรรยาผมเป็นคนรับผิดชอบการเงินค่าใช้จ่ายในบ้าน ผมให้ภรรยาดูแล และตัดสินใจได้ แต่...ต้องมาพูดคุยกัน เวลาจะซื้อของหรือใช้เงินมาก เรื่องลูก หรือปัญหาอื่น ๆ มีการพูดคุยหรือกันในครอบครัว ผมจะมีอำนาจในการตัดสินใจอีกทีหนึ่ง มัน เป็นบทบาทหน้าที่ของผมครับ ภรรยาเขาไม่ค่อยตัดสินใจเท่าไร เขาให้เกียรติผม เพราะผมเป็นผู้นำศาสนาด้วย...ผมมีตำแหน่งเป็น บิลาล ผมต้องไปทำหน้าที่ที่มีสติ ภรรยาผมก็ไปช่วยงานในหมู่บ้านเหมือนกัน เวลามีงาน เขาไปช่วยทำกับข้าว...”

(แบดิง (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

การแบ่งงานทำในดูซงของหญิงและชายในบ้านจะรังคาง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยพบว่า หญิงชายมุสลิมในบ้านจะรังคางมีลักษณะการแบ่งงานในดูซง ดังนี้

1. ผู้ชายมีบทบาทหลัก ผู้หญิงมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเสริม

จากการวิจัยพบว่า ในบ้านจะรังตาตง มีการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ในขณะที่บทบาทของผู้หญิงถูกกำหนดไว้ว่า เป็นแม่บ้าน แต่งานวิจัยนี้พบว่า ผู้หญิงยังยินดีที่จะเป็นผู้ช่วยสามีออกไปทำงานข้างนอกบ้านร่วมกัน นอกจากภาระหน้าที่ที่เป็นแม่บ้าน หมายถึง ผู้หญิงต้องรับบทบาททั้งเป็นแม่บ้าน ที่ต้องรับภาระการทำงานบ้าน หุงข้าว ปรนนิบัติสามีและดูแลลูก ๆ ตามความเชื่อในหลักการอิสลามแล้ว ยังต้องช่วยสามีในการทำสวนอีกด้วย ในขณะที่สามีถึงแม้ว่าได้ภรรยาช่วยทำคูดง แต่สามียังเน้นบทบาทในการทำคูดงเพียงอย่างเดียวโดยที่ไม่ได้ปรับบทบาทของผู้ชายให้มาช่วยแบ่งเบาภรรยาโดยเฉพาะงานภายในบ้านแต่อย่างใด การที่ผู้หญิงต้องออกไปช่วยสามี เนื่องจากรายจ่ายเพิ่มขึ้นผู้หญิงจึงออกไปช่วยสามี เรียกว่า “ทำเสริม” หรือ “ช่วย ๆ กัน” โดยเน้นให้ทำงานที่ดีความว่าเป็นงานเบาในสวน เช่น การถางหญ้า ถูกรอบครัวใดมีลูกชายหรือลูกสาวที่โตพอจะช่วยเหลือ ลูก ๆ จะกลายเป็นผู้ช่วยงานในคูดง ดังการให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...การที่ภรรยาไปช่วยสามีเนื่องจากสภาวะทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป รายได้จากสามีเริ่มไม่เพียงพอ บางครอบครัวเคยมีรายได้จากการกรีดยางวันละ 1,000 บาท ปัจจุบันได้วันละประมาณ 300 บาท...”

(กะซะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“...งานในบ้านมันเป็นหน้าที่ที่เราต้องทำอยู่แล้วเป็นหน้าที่รับผิดชอบที่จะต้องทำทุกวัน ไม่ทำไม่ได้ ส่วนงานหารายได้ก็ต้องช่วยกัน ในคูดงแม้มีรายได้ไม่มาก ก็ต้องทำ บางทีไม่ต้องซื้อกับข้าว เพราะได้จากคูดง ...”

(กะสีะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“...ครอบครัวเรามีคูดง 3 ไร่กว่า ที่ปลูกผลผลิตอยู่ ผมก็จะดูแลงานคูดงเป็นหลัก และภรรยาก็จะช่วยเหลือ ส่วนลูก ๆ ก็จะไปช่วยเวลาที่มีผลผลิต เช่น ไปเก็บเกี่ยว ถางป่า ปรับพื้นที่ไม่ให้รกเกินไป...”

(แบดิง (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

ส่วนผู้ให้สัมภาษณ์คนอื่น ๆ ในชุมชนกล่าวคล้ายคลึงกัน ว่า งานบ้านเป็นของผู้หญิง และงานผู้ชายเป็นการ “ไปช่วยผู้ชาย” ดังคำให้สัมภาษณ์ ต่อไปนี้

“...การแบ่งงานว่า งานบ้านเป็นของผู้หญิง งานข้างนอกเป็นของผู้ชาย ส่วนผู้หญิงไปกรีดยางนั้น หมายถึงว่า เป็นงานเสริมของผู้หญิง ก็คือไปช่วยผู้ชาย... ในชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องทำคือ ถางป่าให้สว่าง ทั้งเมะและสามีจะช่วยกันถางป่า ถ้ามีต้นไม้ตาย ก็จะปลูกต้นไม้ทดแทน งานที่เมะไม่ได้ทำคือ ตัดต้นไม้ใหญ่ ๆ เพราะหนัก มีการแบ่งหน้าที่ให้อาแบ (สามี) ทำงานหนัก ๆ เมะทำงานเบา ๆ เช่น ถางป่า...”

(ก๊ะเมะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

“... ตอนก่อนเราต้องไปทำทุกวันเพราะยังไม่ได้กรีดยางก็มีรายได้จากชุมชนนี้แหละ แต่ตอนนี้มันไม่พอค่าใช้จ่าย...เมื่อมีสวนยาง ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ก็ไปช่วยอาแบที่สวนยางด้วย ส่วนที่ชุมชน ช่วงก่อนไปด้วยกัน แต่ช่วงหลังไม่ค่อยได้ไป เพราะสามีจะไปกับลูกชาย...”

(ก๊ะสะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

โดยสรุป เมื่อสัมภาษณ์ลักษณะการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงและชายในบ้านจะรังตาตง ผู้ถูกสัมภาษณ์กล่าวว่า การทำชุมชนเป็นงานอาชีพและถือเป็นงานนอกบ้าน การศึกษานี้ พบว่า ผู้หญิงออกนอกบ้านเพื่อไปทำสวนร่วมกับผู้ชายด้วยเช่นเดียวกัน แต่จะให้ความหมายของการไปทำชุมชนว่า “ไปช่วยเสริม” และ “ช่วย ๆ กัน” ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงออกไปทำชุมชนพร้อมกับผู้ชาย เนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ผู้หญิงคงต้องทำงานบ้านพร้อมกับออกนอกบ้านเพื่อช่วยสามี แต่งานวิจัยชิ้นนี้ไม่พบว่าผู้ชายได้เปลี่ยนบทบาทมาช่วยภรรยาในการแบ่งเบาภาระเรื่องงานบ้านแต่อย่างใด

2. ผู้หญิงเป็นเจ้าของชุมชนที่ได้รับมรดกจากพ่อแม่ ออกไปทำชุมชนร่วมกับสามี

ถึงแม้ว่าผู้หญิงจะถูกกำหนดให้ทำงานบ้าน แต่สำหรับผู้หญิงในบ้านจะรังตาตงที่ได้รับมรดกเป็นชุมชน จึงมีสิทธิ์ในการตัดสินใจในการจัดการสวนเป็นของตนเอง เช่น การตัดสินใจว่าจะปลูกพืชชนิดใด ผู้หญิงจึงเป็นผู้รับผิดชอบหลัก โดยมีสามีเป็นผู้ช่วย ส่วนผลผลิตที่ได้

จะเป็นของภรรยาและใช้ร่วมกันในครอบครัว คือ แบ่งปันให้ลูก ๆ ญาติพี่น้อง และคนในชุมชน กรณีของก๊ะชะ (นามสมมติ) มีคูชง 10 ไร่ มีสวนยาง 10 ไร่ และที่ดินที่สร้างบ้าน ได้รับมรดกจาก ทวด เอกสารสิทธิ์ โฉนด จึงเป็นชื่อของก๊ะชะทั้งหมด แต่การไปทำคูชง จะออกไปช่วยกันทำทั้ง สามีและภรรยา โดยไม่ได้มีการแบ่งว่า ใครมีหน้าที่อะไรอย่างชัดเจน ขึ้นอยู่กับความเหนื่อยล้าเป็นหลัก โดย ก๊ะชะ กล่าวว่

“...งานในคูชงนั้น ทำด้วยกันทั้งสองคน เช่น ถางป่า ถ้าใครเหนื่อยก่อนก็หยุดก่อน แล้วค่อยทำต่อ งานที่ไม่สามารถทำในคูชงคือ ปลุกต้นถั่วฝักยาว เพราะในพื้นที่ คูชงนั้น จะมีแต่ต้นไม้ใหญ่ ต้นนี้จะไม่ขึ้น...คูชงเป็นของฉัน ฉันมีสิทธิ์ในการ ตัดสินใจทุกอย่างเกี่ยวกับคูชง...”

(ก๊ะชะ (นามสมมติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

3. ผู้หญิงเป็นเจ้าของคูชงที่ได้รับมรดกจากพ่อแม่ ผู้หญิงอายุมากขึ้น เมื่อสามีเสียชีวิต ลูกหรือน้องชาย เป็นผู้ดูแล

ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้หญิงบางคน เมื่อมีอายุมากขึ้นและสามีเสียชีวิตก่อน ภายหลังไม่สามารถเดินทางไปทำคูชงด้วยตัวเองได้ ลูกหรือน้องชายจะไปแทน แต่ผลไม้วอระ คือ ผลไม้ที่เคยเอ่ยปากว่าเป็นของตน จะต้องถูกเลือกโดยเจ้าของคูชง ที่เป็นผู้หญิงก่อน จากนั้นจะ ไล่ลำดับการให้ผลผลิตกับลูก ๆ ตามลำดับ แต่ผู้หญิงจะเป็นศูนย์กลางเป็นหลักของครอบครัว ซึ่ง เป็นผู้ตัดสินใจว่าจะนำไปใช้หรือยกให้ใครต่อไป ส่วนมากผลผลิตที่ได้จากคูชงจะไม่ขาย แต่เน้น การแบ่งปันกันทานในครอบครัว เครือญาติ และชุมชนเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนมุสลิม ยังแบ่งปันผลไม้ ให้กับชุมชนชาวไทยพุทธที่เป็นเครือข่ายกันด้วย ในกรณีที่สามีชีวิต การจัดการคูชงจะส่งมอบต่อให้ ลูกหรือน้องชาย เพื่อดูแลและนำผลผลิตไปแบ่งปัน หากนำไปขายเงินที่ได้จะแบ่งปันให้ภรรยาของ พี่ชายและเครือญาติ ดังคำกล่าวที่ว่า

“...เมาะ จะเป็นคนเอาผลผลิตก่อนเป็นคนแรก ต่อไปก็จะเป็นลูกคนแรก คนที่สอง ตามลำดับ แบบวันเว้นวัน เมาะ จะเป็นเหมือนศูนย์กลาง หรือตัวหลักของ ครอบครัวหรือคูชง ผลผลิตที่เก็บได้จากคูชงจะต้องเอามาเก็บรวบรวมไว้ให้เมาะ ดูก่อน เมื่อเมาะวอได้เห็นแล้วจึงจะเอากลับบ้าน ไปใช้ทำอะไรต่อไปได้ ถือเป็น ธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ดั้งเดิม เมาะ อาจเอาไปกินก่อนสัก 1 ผล ที่ เหลือนอกจากนั้นเมาะ ก็ยกให้เอาไปแบ่งปันกัน ผลไม้ส่วนใหญ่ที่ได้จากสวนคูชง

จะไม่ขาย แต่จะนำมาแบ่งกันกินในหมู่บ้านเป็นหลัก และมีการแบ่งปันให้กับเพื่อนๆที่รู้จักกันในหมู่บ้านอื่น เช่น คนไทยพุทธที่บ้านสามเกาะ ตำบลท่าธง อำเภอรามัน และคนไทยพุทธที่บ้านแป้น อำเภอสายบุรี ก็มากินผลไม้สวนลุงที่บ้านจะรังตาตง เป็นประจำ...”

(กะแมะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

กรณีของกะนะ (นามสมมุติ) ซึ่งสามีเสียชีวิตแล้ว มอบหมายให้น้องชายดูแลลุงแทน ดังคำกล่าวที่ว่า

“...น้องชายช่วยดูแลเรื่องลุง เพราะลุงบางส่วน ก็แบ่งให้ลูก ๆ คนละเล็กน้อย มีส่วนของลูกที่พิการและของตน ที่ให้น้องชายช่วยดูแล พอมีรายได้มาดูแลครอบครัวในบ้าน...”

(กะนะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

4. งานในลุงที่ไม่มี การแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชายมุสลิม

จากการวิจัยพบว่า งานในลุง ไม่มีการแบ่งงานกันชัดเจนว่า ใครทำอะไร กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่กล่าวว่า ใครสามารถทำอะไร ก็ทำในสวนนั้น (ใครทำอะไรได้ก็ทำ) ผู้ชายอาจทำงานที่ใช้แรงงานมาก และช่วยผู้หญิงในงานเบา ๆ ด้วยเช่นกัน ใครเหนื่อยก็พัก แล้วทำต่อ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ในลุง เมื่อก่อนตอนสามีอยู่ ก็ต้องไปทำพร้อมกัน ไม่ถึงกับแบ่งกันทำ ถ้าเป็นงานเบา ๆ ก็จะเป็นหน้าที่เราทำ ถ้างานหนัก สามีจะทำ เขาไม่ค่อยให้เราทำอะไร เพราะเราจะพาลูก ๆ ไปด้วย ต้องดูแลลูกมากกว่า...”

(กะนะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“...ส่วนใหญ่เราก็ไม่ค่อยแบ่งงานกันทำ ใครเห็นอะไรที่ควรจะทำก็ลงมือทำ ไม่ได้บอกว่าเราควรทำนั้นสามีนี่เราจะช่วยกันทำมากกว่า ที่บ้านมีลูกช่วยงานบ้าน ก็จะมาช่วยสามี เขาจะทำงานที่หนัก ที่ออกแรงมาก ก็จะเป็นหน้าที่สามีและลูกชาย เช่น ปีนต้นไม้ ตัดกิ่ง ตกแต่งต้นไม้ ก็จะช่วยความเรียบร้อย เก็บพืชผักมาทำอาหาร ..”

(ก๊ะสี่ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“...งานเล็กๆ ถอนหญ้าปรับพื้นที่เล็ก ก็จะเป็นงานของผู้หญิง เก็บใบไม้แห้งมากองเป็นปุ๋ยตามต้นไม้ ก็จะเป็นงานของผู้หญิง แต่รวม ๆ แล้ว จะช่วยกันมากกว่า...”

(แบดิง (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“...งานในคูซง เราไม่แบ่งกันเป็นสัดส่วนว่าใครทำอะไร ใครทำอะไรได้ ก็ช่วยกันทำ ใครเหนื่อยก่อนก็หยุดก่อน แล้วค่อยทำต่อ ...”

(ครอบครัวของเบอฮิม (นามสมมุติ) และก๊ะเยาะ (นามสมมุติ).

ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

โดยสรุป การแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายในคูซง จึงไม่มีการแบ่งอย่างชัดเจนประเภทไหนเป็นงานของผู้หญิงหรือผู้ชาย นอกจากนี้ระยะทางระหว่างบ้านกับคูซงยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการแบ่งงานขึ้นอยู่กับระยะห่างระหว่างบ้านกับคูซงผู้หญิง อาจไม่สะดวกเพราะต้องทำงานบ้านด้วย แต่ส่วนใหญ่การแบ่งงานขึ้นอยู่กับประเภทงานหนักงานเบา โดยที่งานหนักจะเป็นหน้าที่ของผู้ชายส่วนงานเบาเป็นหน้าที่ของผู้หญิง หรือเป็นการแบ่งเบาช่วยเหลือกันผู้ชายอาจช่วยแบ่งเบางานประเภทงานเบาของผู้หญิง ตามความจำเป็น ส่วนงานในคูซง ที่ต้องใช้ความรู้ ประสบการณ์ในการทำ มักจะเป็นงานของผู้ชาย เพราะงานในคูซงถือว่าเป็นงานที่หนักต้องใช้คนที่แข็งแรง จึงกลายเป็นงานหลักของผู้ชาย ผู้หญิงเป็นเพียงผู้ช่วยแบ่งเบาผู้ชายเท่านั้น เมื่อผู้ชายทำงานในคูซงเป็นหลัก การสืบทอดความรู้ประสบการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ในคูซง จึงสืบทอดกันมาผ่านทางผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกิจกรรมและการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในคูซง สามารถจำแนกให้เห็นชัดเจนตามตาราง 4 ดังนี้

ตาราง 4 กิจกรรมและการแบ่งงานกันทำในคูซงของผู้หญิงและผู้ชายบ้านจะรังตาดง

กิจกรรม	ผู้ที่มีหน้าที่หลัก	ลักษณะการแบ่งงาน*
ถอนหญ้า	ผู้หญิง	ประเภทงานเบา
สาวเถาว์วัลย์	ผู้หญิง	ประเภทงานเบา
ถางป่า/สาวป่า	ผู้ชาย	ประเภทงานหนัก
แต่งกิ่ง/แต่งดอก	ผู้ชาย	ประเภทงานหนัก /ความรู้ ความถนัด
โค่นต้นไม้	ผู้ชาย	ประเภทงานหนัก
บำรุงรักษา	ผู้หญิง/ผู้ชาย	ความรู้ ความถนัด
คัดเลือกเมล็ด /คัดเลือกพันธุ์	ผู้ชาย	การแบ่งเบาช่วยเหลือกัน /ความรู้ ความถนัด
ปลูกพันธุ์ไม้เพิ่ม /เว้นพันธุ์	ผู้ชาย/ผู้หญิง	ประเภทงานหนักเบา /การแบ่งเบาช่วยเหลือกัน/ความรู้ ความถนัด
เก็บผลผลิต	ผู้ชาย/ผู้หญิง	ความรู้ ความถนัด
ขายผลผลิต	ผู้หญิง	

*หมายเหตุ : ประเภทงานหนัก หมายถึง งานที่ชาวบ้านในบ้านจะรังตาดงเชื่อว่าเหมาะสำหรับผู้ชายที่มีร่างกายกำยำ และต้องใช้พลังกำลังมาก หรือต้องปีนป่ายต้นไม้ เช่น การเก็บผลไม้ การโค่นต้นไม้ การตัดกิ่งต้นไม้ การถางป่า การขุดดินเพื่อปลูกต้นไม้ เป็นต้น

ส่วนประเภทงานเบา หมายถึง งานที่ชาวบ้านในบ้านจะรังตาดงเชื่อว่าเหมาะสมสำหรับผู้หญิง เนื่องจากใช้แรงงานน้อย ไม่ต้องปีนป่ายขึ้นที่สูง หรือต้องใช้อุปกรณ์ขนาดใหญ่ เช่น เก็บใบไม้ใส่โคนต้นไม้ ถอนหญ้า สาวเถาว์วัลย์ เก็บผัก ปลูกผัก เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของหญิงและชายในการจัดการคูซง

ผู้วิจัยพบว่า ผู้ชายและผู้หญิงจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจขึ้นอยู่กับความเป็นเจ้าของ และสามารถแบ่งเป็น 3 รูปแบบ คือ

1. ผู้หญิงมีสิทธิในการตัดสินใจ เพราะได้รับมรดกและอยู่ในฐานะเจ้าของสวน

สำหรับสิทธิในการตัดสินใจในการจัดการคูซง ขึ้นอยู่กับความเป็นเจ้าของ ถ้าคูซงเป็นของผู้หญิงที่ได้รับมรดกมา บางครอบครัว สามียะไม่มีสิทธิการตัดสินใจ ถึงแม้ว่าสามีจะมีบทบาทช่วยภรรยาในการทำสวนก็ตาม เช่น สวนคูซงของก๊ะชะ (นามสมมุติ) และพี่สาว ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...คฺขงเป็นของฉัฉนคนเดียว เพราะได้มรดกมา สามิไม่เกี่ยว ฉัฉมีสิทธิในการตัดสินใจทุกอย่างเกี่ยวกับคฺขง น้องชายช่วยฉัฉดูแลคฺขง เพราะเขาแข็งแรง ถ้าสามิจะมาจัดการไม่ได้ เพราะไม่ใช่ของเขา เป็นมรดกของฉัฉ อยู่ที่ฉัฉหมดเลย สามิเขาไม่มีสิทธิ แต่เขาได้ส่วนแบ่งในส่วนของฉัฉเท่านั้น ในส่วนรวมนั้นจะไม่ได้ คฺขงของพี่สาวของฉัฉก็เหมือนกัน พี่สาวจะเป็นคนจัดการดูแลพื้นที่...สามิเขาก็ไม่ได้มีส่วนในการจัดการ ...”

(กะชะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“... ตอนนี๊ เมาะ แก่แล้ว ไม่ได้ไปทำงานที่คฺขง ใ้พี่น้องชายช่วยดูแลแทน เมื่อเก็บผลผลิต น้องชาย ให้เมาะคูก่อน เมาะจะเป็นคนแบ่งเองว่า จะให้ใครทำอะไร ตอนที่สามิอยู่ สามิไม่เข้ามายุ่งเรื่องนี๊ แต่เขากับเมาะ ช่วยกันทำงาน...”

(กะเมาะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

2. ผู้หญิงและผู้ชายตัดสินใจร่วมกันโดยผ่านการปรึกษาหารือ

ผู้วิจัยพบว่า บางครอบครัวภรรยาได้รับคฺขงเป็นมรดกมากกว่าสามิ เมื่อส่วนของฝ่ายภรรยาและสามิรวมกันกลายเป็นของครอบครัว การจัดการคฺขงจึงเป็นการตัดสินใจร่วมกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ ต่อไปนี้

“... ได้คฺขงเป็นมรดกมาจากครอบครัวตัวเอง แต่สามิมิหน้าที่หลักในคฺขง ในคฺขงงานหนักเหมือนกัน เขาแข็งแรง เขาทำงานหนักกว่า เขาอาจตัดสินใจเรื่องที่ไม่สำคัญ เช่น จะปลูกอะไร จะเสริมอะไร เมื่อเก็บผลผลิต ตัวเองอาจตัดสินใจแบ่งผลผลิต แต่เมื่อต้องตัดสินใจเรื่องสำคัญ ทั้งงานบ้าน งานคฺขง ก็ต้องปรึกษากัน เราให้เกียรติสามิ สามิให้เกียรติเรา ...”

(กะนะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“... ส่วนของพม่มี 1 ไร่กว่า และภรรยา มี 2 ไร่ ได้จากการแบ่งมรดก ก็คือครอบครัวก็จะมีประมาณ 3 ไร่กว่า ที่ปลูกผลผลิตอยู่ พม่ก็จะดูแลงานสวนเป็นหลัก...มีอะไรเกี่ยวกับสวนก็ปรึกษากัน คุยกันให้รู้เรื่อง แต่บางทีภรรยาพม่ ก็มอบหมายพม่...”

(แบดิง (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

งานวิจัยนี้ยังพบอีกว่า บางกรณีถึงแม้ว่า คุณงจะเป็นมรดกตกทอดของผู้หญิงหรือภรรยา แต่การทำคุณง และการตัดสินใจในคุณง มีการปรึกษาหารือและตัดสินใจร่วมกัน ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ทั้งสวนยางและคุณงเป็นมรดกที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษทั้งทางสามีและของตน เป็นที่ดินที่ว่างเปล่าแล้วเหมาะกับสามี ทำสวนยางและคุณงด้วยกัน... ในครอบครัวเรา ส่วนใหญ่ เราตัดสินใจด้วยกัน คือ จะช่วยกันคิดและตัดสินใจว่า ที่ดินส่วนตรงไหน จะมีการปลูกต้นอะไร...”

(ก๊ะแมะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

สำหรับบางครอบครัว ผู้หญิงไม่มีความสามารถในการพูดและอ่านภาษาไทย เท่ากับผู้ชาย เนื่องจาก มีบทบาทจำกัดเฉพาะอยู่ในหมู่บ้านและการปฏิสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านเป็นหลัก ซึ่งแตกต่างจากผู้ชายที่มีวัฒนธรรมในการทำงานนอกบ้านและมีโอกาสพูด และอ่านภาษาไทย เพราะติดต่อกับคนภายนอกหมู่บ้าน ผลจากดังกล่าว ทำให้ผู้หญิงมอบสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินให้เป็นชื่อของผู้ชาย เนื่องจากต้องการเลี่ยงการใช้การพูดและอ่านเอกสารที่เป็นภาษาไทย ดังคำกล่าวที่ว่า

“...สวนยาง เป็นที่ดินที่ซื้อใหม่ก็เป็นคุณงที่ไม่มีผลไม้ เป็นป่า ก็เลยตัดไม้แล้วปลูกยางแทน ส่วนคุณงของเราก็ยังจะทำอยู่แต่มีผลผลิตไม่มากเพราะเป็นมรดกที่ได้มาประมาณ 2 ไร่ กว่า ๆ ของเราต่างหาก ส่วนที่ซื้อมาตอนแต่งงานก็จะมีที่ดินที่บ้าน 2 ไร่ และสวนยาง 8 ไร่ ที่ดินเป็นชื่อสามีหมด เพราะคิดว่าเวลามีเรื่องอะไรเราไม่ต้องไป สามีจะเป็นคนติดต่อทั้งหมดเรา ไม่รู้หนังสือ และพูดภาษาไทยไม่ได้ด้วย ที่ดินทั้งหมดก็แบ่งตามกรรมสิทธิ์ที่ถูกต้อง...”

(ก๊ะสี่ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

3. ผู้ชายมีสิทธิ์ในการตัดสินใจ เพราะได้รับมรดกและอยู่ในฐานะเจ้าของคุณง

ในขณะที่ถ้าที่ดินเป็นของผู้ชายและมอบเป็นมรดกให้ลูกชาย เพื่อเป็นทุนในการดูแลพ่อและแม่ในยามชรา ลูกชายที่ดูแลพ่อแม่ การตัดสินใจจะเป็นของลูกชายเป็นผู้ตัดสินใจ ทั้งในบ้านและการจัดการคุณง ดังคำกล่าวที่ว่า

“...พื้นที่คูขงนั้น ครอบครัวเรามอบให้ลูกชายดูแล ไม่ได้ทำอะไรแล้ว เพราะสวนคูขงอยู่ในป่า ไปไม่ไหว จึงมอบหมายลูกชาย ทำคนเดียว เขาไปถางป่า ไปดูว่าผลไม้ที่กระรอกกินไหม แล้วรวันเก็บเกี่ยว ลูกชาย เป็นคนที่มีสิทธิ์ ตัดสินใจในทุกเรื่องในคูขงแปลงที่ให้เขาไป...”

(แบและ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรคูขงของหญิงและชาย (ที่ดิน รายได้ มรดก)

จากการวิจัยพบว่า ทั้งหญิงและชายมีสิทธิ์ในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรคูขง หมายความว่า การเข้าถึงหรือการใช้ประโยชน์จากคูขง ไม่ว่าจะ เรื่องรายได้ ที่ดิน มรดก ไม่ได้มีความแตกต่างกัน เพราะความเป็นหญิงเป็นชาย แม้ว่ากลุ่มเป้าหมายบางรายที่ให้ที่ดินคูขงเป็นมรดกแก่ลูกชายมากกว่าลูกสาว 1 ส่วน เพราะเหตุผลว่า พ่อแม่มีอายุมากแล้ว และอยู่ในความดูแลของลูกชาย

การวิจัย แยกประเด็นการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรคูขง ออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การเข้าถึง และ 2) การใช้ประโยชน์ ในทางวิชาการเพื่อให้เข้าใจมากขึ้น แต่ทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์กันและไม่ได้แยกกันอย่างเด็ดขาด

1. การเข้าถึงทรัพยากร

ผู้วิจัยพบว่า คนในหมู่บ้านจะรังคาง มีระบบการเข้าถึงคูขง 2 รูปแบบ คือ การสืบทอดมรดก การแต่งงาน สิ่งที่ผู้วิจัยไม่พบในประเด็นการเข้าถึง คือ การให้คูขงเป็นสินสมรสและการซื้อขายคูขง ถึงแม้ว่าเจ้าของคูขงเป็นผู้หญิงหรือภรรยาที่ไม่มีความรู้ด้านการอ่านและเขียนภาษาไทย ต้องใช้ชื่อสามีถือเอกสารสิทธิ์ตามกฎหมาย แต่ในทางวัฒนธรรมอำนาจการใช้และการเป็นเจ้าของยังเป็นของภรรยา จากการวิจัยพบว่า แม้ว่าคูขงจะเป็นของผู้หญิงสามีหรือผู้ชาย ส่วนมากการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ร่วมกันและถือว่าเป็นของครอบครัว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การสืบทอดมรดก

คูขงเป็นมรดกจากครอบครัวที่ยกให้ลูกหลาน เช่น ได้รับมาจากทวดหรือ ปู่ ย่า ตา ยาย มอบเป็นมรดกให้ลูกหลาน ดังคำกล่าวต่อไปนี้

“...สวนยาง เป็นที่ดินที่ซื้อใหม่แต่ก็เป็นคูนงที่ไม่มีผลไม้ แต่เป็นป่าก็เลยตัดไม้ มาปลูกยางแทน ส่วนคูนงของเราก็ยังจะทำอยู่ เพราะเป็นมรดกที่ได้มาประมาณ 2 ไร่ กว่า ๆ ของเราต่างหาก ส่วนที่ซื้อมาตอนแต่งงานก็จะมีที่ดินที่บ้าน 2 ไร่ และสวนยางประมาณ 8 ไร่ แต่ที่ดินก็เป็นชื่อสามีหมด เพราะคิดว่าเวลาเมื่อไร เราจะไม่ต้องไปสามีจะเป็นคนคิดต่อทั้งหมด เราไม่รู้หนังสือ และพูดภาษาไทย ไม่ได้ด้วย ที่ดินทั้งหมดก็แบ่งถูกต้องตามกรรมสิทธิ์ที่ถูกต้อง...”

(กะสี๊ะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“...ส่วนที่ดินนั้นสวนยางผมจะมีประมาณ 8 ไร่ และคูนงก็จะมีประมาณ 1 ไร่กว่า ของภรรยาจะมีประมาณ 2 ไร่ ได้จากการแบ่งมรดก...”

(แบดิง (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“...มีคูนงทั้งหมด 10 ไร่ มีสวนยางทั้งหมด 10 ไร่ และที่ดินบ้าน ได้รับมรดกจาก ทวด เอกสารสิทธิ์ โฉนด เป็นชื่อของตัวเองทั้งหมด... จะแบ่งปันให้ลูกทั้ง 4 คน ปลูกและดูแล คนละ 2 แถว ๆ ละ 10 ต้น การเก็บผลผลิตของลูกทั้ง 4 คน นั้น จะแบ่งให้กับแม่คือกะ แล้วกะจะแบ่งให้ลูกทั้ง 4 คน...”

(กะชะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“...คูนงเดิมมีทั้งหมด 30 กว่าไร่ ปัจจุบันเหลือให้กับตัวเองไว้กินแค่ 3 ไร่ เพราะ แบ่งให้ลูกคนละ 10 ไร่ ส่วนลูกชายได้มากกว่า 10 ไร่ คูนงที่ตนมีอยู่นั้น ไร่กิน ไม่ได้เป็นรายได้ ปีนี้ผลไม้ออกผลเลย สวนยางยกให้ลูกเกือบหมด เหลือไว้ ให้พอกินพอประมาณ...”

(แบและ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

“...เมาะ มีคูนงทั้งหมด 4 ไร่ มีเอกสารสิทธิ์เป็น โฉนด เป็นชื่อของสามี คูนง เป็นมรดกที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษทั้งทางสามีและเมาะ เป็นที่ดินที่ว่างเปล่าแล้ว เมาะกับสามี ได้มีการทำสวนคูนงกันเอง เมาะกับสามี ไม่ได้ซื้อที่ดินเพิ่ม มีการ จัดสรรสวนคูนงและสวนยางให้กับหลานแล้วทั้ง 13 คน...”

(กะเมาะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

“...ลูกเขาแต่งงาน มีครอบครัวแล้ว เราไม่ได้แบ่งที่ดินดูขงให้ ใช้วิธีแบ่งคนละ 2 แถว เขาดูแลส่วนที่ไ้รับการแบ่ง ทั้งปลูก ดูแลรักษา และเก็บผลผลิตจากสวน...”

(กะนะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

1.2 การแต่งงาน

จากการศึกษาพบว่า เมื่อมีการแต่งงาน หลายครอบครัว มอบดูขง เป็นสมบัติของครอบครัวที่นำมาใช้แบ่งปันกัน ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ส่วนของผมมี 1 ไร่กว่า และ ภรรยาอีก 2 ไร่ ไ้จากการแบ่งมรดก...ก็คือ ครอบครัวก็จะมีประมาณ 3 ไร่กว่า...”

(แบดิง (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

2. การใช้ประโยชน์จากดูขง

จากการวิจัยพบว่า มีผู้ไ้ประโยชน์จากดูขงในบ้านจะรังตาดง มี 4 กลุ่ม ดังนี้

2.1 เจ้าของสวน

ผู้ที่เป็นเจ้าของดูขง จะใช้ประโยชน์ที่เป็นผลผลิตในสวน ทั้งหมด ใช้ผลผลิตเพื่อรับประทานเอง ใช้เอง บางส่วนนำไปขายบ้าง เพื่อเป็นรายได้ นำมาใช้จ่าย ในครอบครัว เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ และทุนการศึกษา ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ในดูขงของเมาะ มี ทุเรียน ลองกอง ลางสาด เงาะเม็ด (เงาะพื้นเมือง : ผู้วิจัย) ผลผลิตที่ไ้ได้นั้น เอาไว้กิน...”

(กะฮื้อ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“...ผลผลิตในดูขง...เก็บไว้กินเองส่วนหนึ่งขายบ้าง มีคนในหมู่บ้านมาแบ่งซื้อ...”

(นายสาและ อาบุช. ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

“...ผลผลิตในคูซงที่มีอยู่นั้น ไม่ได้เป็นรายได้หลัก ไร่กิน เหลือไว้ให้พอกินพอประมาณ...”

(กอเซ็ง อาบุซึ. ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

“...เมื่อผลไม่สุก ก็แบ่งกันในครอบครัว เครือญาติ และแบ่งปันเพื่อนบ้าน หรือเพื่อนที่มาเยี่ยมเยียน แล้วก็ไปให้คนกินที่มีสติ...”

(แบฮิม สามะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

2.2 ครอบครัวและเครือญาติ

ถึงแม้ว่า คูซง จะเป็นกรรมสิทธิ์ของคนใดคนหนึ่ง แต่เจ้าของ ดำเนินถึงการใช้ประโยชน์ของคนในครอบครัว และเครือญาติ เมื่อผู้หญิงและผู้ชายแต่งงานเป็นสามีภรรยา กัน หลายครอบครัวถือว่าสวนของทั้งสองคนเป็นของครอบครัวและมีการตัดสินใจร่วมกัน ผลผลิตของสวนจะต้องแบ่งปันให้สมาชิกในครอบครัว เช่น พี่น้อง หรือลูกหลาน

“... จะแบ่งให้ลูกทั้ง 4 คน ปลูกคนละ 2 แถว ๆ ละ 10 ต้น การเก็บผลผลิตของลูกทั้ง 4 คน นั้น จะแบ่งให้กับกะ ส่วนผลผลิตของกะ จะแบ่งให้ลูกทั้ง 4 คน ไปเก็บ (เก็บผลไม้ที่ตกบนพื้น)...”

(กะชะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“...ที่ดินคูซงมาจากฝ่ายชายประมาณ 3 – 4 ไร่ หลังจากนั้นทำงานด้วยกัน แล้วซื้อที่ดินทำสวน ซื้อที่ดินทั้งหมดเป็นชื่อของนายสาและ บ้านที่อาศัยอยู่ปัจจุบันเป็นที่ดินที่ได้มาจากพ่อของนายสาและ ปัจจุบันได้ยกให้นายกอเซ็งแล้ว...สวนคูซงมีทั้งหมด 30 กว่า ไร่ ปัจจุบันเหลือให้กับตัวเองไว้กินแค่ 3 ไร่ เพราะแบ่งให้กับลูกคนละ 10 ไร่ ส่วนลูกชายได้มากกว่า 10 ไร่ คูซงที่ดินมีอยู่นั้น ไร่กิน ไม่ได้เป็นรายได้ ปีนี้ผลไม้มันไม่ออกผลเลย สวนยางยกให้ลูกเกือบหมด เหลือไว้ให้พอกินพอประมาณ...”

(แบและ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

“...เมาะกับสามิไม้ได้ซื้อที่ดินเพิ่ม มีการจัดสรรสวนคูขงและสวนยงให้กับหลานแล้วทั้ง 13 คน ในครอบครัวของเมาะวอกกับสามิ สิทธิในการตัดสินใจในทุกเรื่อง จะช่วยกันคิดและตัดสินใจร่วมกัน เช่น การตัดสินใจในที่ดินส่วนตรงนี้ว่าจะมีการปลูกต้นไม้...”

(กะเมะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

2.3 สัตว์ป่า หรือ ผู้ดูแล

เนื่องจากคูขงมีลักษณะเป็นสวนป่า เจ้าของคูขงจะปล่อยให้พื้นที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด ดังนั้นจึงมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก สัตว์ต่าง ๆ เหล่านี้ เช่น หมูป่า เข้ามาอยู่อาศัยกินผลผลิตของสวน หากเป็นสัตว์ขนาดใหญ่อย่างเช่น หมูป่า เดิมทีคนในชุมชนและเพื่อนบ้านที่เป็นไทยพุทธจะเข้ามายิงและนำไปเป็นอาหาร ส่วนสัตว์ขนาดเล็ก เช่น กระจง เจ้าของสวนจะปล่อยให้กักกินและยกให้เป็นทรัพย์สินร่วมกัน ดังคำสัมภาษณ์ ต่อไปนี้

“...ตอนนี้ผลผลิตที่ได้ก็ต้องแบ่งครึ่งให้กับคนเฝ้าสวนคือ สัตว์ป่าที่กักกิน เช่น กระจง หมูป่า เพราะไม่มีใครไปจัดการดูแลแบบจริงจัง...เจ้าของก็จะไปดูแลเฉพาะตอนที่มีผลผลิตเท่านั้น...”

(แบดิง (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2556)

“...ก่อนหน้านี้นี้เราก็จะมีเพื่อนต่างศาสนาเข้ามาล่าสัตว์หมูป่าหรือสัตว์ป่าอื่น ๆ แต่ตอนนี้สถานการณ์ความรุนแรง ชาวพุทธที่ล่าสัตว์เป็นอาหารก็ไม่กล้าเข้ามา เลยทำให้สัตว์ทำลายผลผลิตชาวบ้านมีมากขึ้น แต่ถือว่าเขาได้ประโยชน์ไป เราก็เก็บเกี่ยวเท่าที่ได้ อันที่จริงเขาก็เป็นเจ้าของคูขงเหมือนกัน ...”

(กอเซ็ง อาบูนซี. ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2556)

2.4 คนในชุมชน

การแบ่งปันผลผลิต เช่น พุเรียน จะถูกนำไปให้เครือญาติและเพื่อนๆ ที่มาเยี่ยมเยียน ทั้งนี้ก่อนเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนบ้านที่นับถือศาสนาพุทธจะล่าหมูป่าหรือสัตว์ประเภทอื่นๆ ที่ทำลายผลผลิตภายในสวน ภายหลังสถานการณ์ความไม่สงบ หมูป่า จึงมีจำนวนเพิ่มขึ้นและทำลายผลผลิตของชุมชน เนื่องจากกลุ่มเพื่อนบ้านไทย

พุทธหवादกั้วที่จะเข้ามาล่าสัตว์ที่ทำลายผลผลิตคูดง ส่วนผลผลิตในสวนที่ได้ส่วนหนึ่ง จะถูกนำไปตั้งไว้ที่มัสยิด สำหรับชาวบ้านที่ไม่มีคูดงไว้รับประทาน ดังคาคกล่าวต่อไปนี้

“...ผลผลิตที่มีอยู่ เช่น ทุเรียน ก็นำไปทำพิธีกินทุเรียนใหม่ แบ่งปันเพื่อนฝูง ญาติมิตร ที่มาเยี่ยมเยียน...ก่อนหน้านี้เราก็จะมีเพื่อนต่างศาสนาเข้ามาล่าสัตว์หมูป่าหรือสัตว์ป่าอื่น ๆ แต่ตอนนี้สถานการณ์ความรุนแรง ชาวพุทธที่ล่าสัตว์เป็นอาหารก็ไม่กล้าเข้ามา เลยทำให้สัตว์ทำลายผลผลิตชาวบ้านมีมากขึ้น...”

(กอเซ่ง อาบูชิ. ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2556)

“...ในสวนมี ทุเรียน เงาะ ...ผลผลิตที่ได้ก็นำเอาไว้กิน และไปตั้งที่มัสยิดให้คนที่ไม่มีสวนคูดงได้กินด้วย ไม่ใช่ทุกคนในชุมชนมีสวนคูดง เจ้าของสวนจะนำผลไม้อื่น ๆ ไปตั้งไว้ที่มัสยิด เพื่อให้เพื่อนบ้านที่ไม่มีผลผลิตจากสวนนำไปรับประทาน...”

(กะมะมะ (นามสมมุติ). ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556)

“...ผลผลิตที่มีอยู่และสร้างรายได้ก็มี ทุเรียน เงาะ ลองกอง ส่วนอื่น ๆ ก็พอได้กินและแบ่งเพื่อนบ้าง คือ ลูกมะพร้าว สะตอ มังคุด ลูกเนียง...”

(อันวา แก. ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2556)

จากผลการวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยสรุป เป็นตารางเปรียบเทียบการแบ่งงานทำของผู้หญิงและผู้ชาย ใน 4 ประเด็น ดังแสดงในตาราง 5 และตาราง 6

ตาราง 5 เปรียบเทียบบทบาทหญิงชาวมุสลิมในบ้านจะรังคาง

บทบาทหน้าที่	อดีต	ปัจจุบัน	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
งานในบ้าน	ผู้หญิงเป็นหลัก	ผู้หญิงเป็นหลัก	ปฏิบัติตามหลักอิสลาม
งานในคูซง	<p>1) ผู้ชายเป็นหลัก ผู้หญิงเป็นผู้ช่วยและผู้หญิงเป็นแม่บ้าน</p> <p>2) ผู้หญิงเป็นเจ้าของสวนที่ได้รับมรดกจากพ่อแม่ ออกไปทำสวนร่วมกับสามี</p> <p>3) ผู้หญิงเป็นเจ้าของสวนที่ได้รับมรดกจากพ่อแม่ ผู้หญิงอายุมากขึ้น เมื่อสามีเสียชีวิต ลูก ๆ ทั้งหญิงและชาย หรือน้องชายเป็นผู้ดูแล</p> <p>4) งานในสวนไม่มีการแบ่งงานกันทำในคูซงของผู้หญิงและผู้ชายมุสลิม</p>	<p>คล้ายคลึงกับอดีต จะแตกต่างที่ ผู้หญิงช่วยผู้ชายทำสวนคูซงมากขึ้น และมีบทบาทในการทำงานบ้านเหมือนเดิม ในขณะที่บทบาทของผู้ชายจะเน้นงานนอกบ้านได้แก่ การทำสวนคูซงและบทบาทการเป็นผู้นำศาสนา โดยไม่มีบทบาทในการทำงานบ้านแต่ประการใด</p>	<p>เศรษฐกิจ-รายได้จากสวนคูซง และผลผลิตเริ่มไม่เพียงพอ จำเป็นต้องขยายพื้นที่โดยซื้อสวนข้างเพิ่ม หรือต้องแบ่งพื้นที่สวนคูซงมาเป็นสวนยางแทน</p>

ตาราง 6 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วม การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากคูดงของหญิงและชาย
มุสลิมในบ้านจระรังตาดง

บทบาทหน้าที่	อดีต	ปัจจุบัน	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
การตัดสินใจ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้หญิงมีสิทธิในการตัดสินใจ เพราะได้รับมรดกและอยู่ในฐานะเจ้าของสวน 2. ผู้ชายมีสิทธิในการตัดสินใจ เพราะได้รับมรดกและอยู่ในฐานะเจ้าของสวน 3. การตัดสินใจในการจัดการคูดงเป็นการปรึกษาร่วมกันทั้งผู้หญิงและผู้ชาย 	ทุกประเด็นคงเดิม จะมีการเปลี่ยนแปลง เมื่อสวนคูดง มีเอกสารสิทธิ์ และกลายเป็นสมบัติของปัจเจกบุคคล การตัดสินใจจะเป็นของเจ้าของที่มีโฉนดที่ดิน หรือ นส. 3	เอกสารสิทธิ์เป็นตัวชี้วัดในการตัดสินใจ เดิมเป็นเจ้าของโดยวัฒนธรรม ประเพณี ปัจจุบันกำหนดโดยเอกสารสิทธิ์ เช่น โฉนดที่ดิน หรือ นส.3
การเข้าถึงและใช้ประโยชน์	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเข้าถึง <ol style="list-style-type: none"> 1.1 การสืบทอดจากมรดก 2.2 การแต่งงาน 2. การใช้ประโยชน์ โดยการเป็นเจ้าของสวน ครอบครัวยุติ และเครือญาติ 2.3 สัตว์ป่า หรือ ผู้ดูแล 2.4 คนในชุมชน 		